

Klagenfurter Zeitung in Slovenci v revolucionarnem letu 1848/49

Marija Mojca Peternel*

1.01 Izvirni znanstveni članek
UDK 070(436.5):94(=163.6)"1848/1849"
32:94(=163.6)"1848/1849"

Marija Mojca Peternel: *Klagenfurter Zeitung* in Slovenci v revolucionarnem letu 1848/49.

Časopis za zgodovino in narodopisje, Maribor 84=49(2013), 1, str. 21–53

Odmevi revolucionarnega dogajanja v letu 1848/1849 v celovškem časopisu *Klagenfurter Zeitung* predstavljajo delček neizpete zgodbe slovenskega zgodovinopisja. Pri analizi časopisa je bil v ospredju njegov odnos do aktualnega družbenopolitičnega dogajanja s posebnim poudarkom na današnje slovensko ozemlje oziroma slovenstvo. Priloga časopisa z različno paleto oglasov dopolnjuje podoba takratnega nepolitičnega življenja tudi izven koroške prestolnice, pri čemer so imeli kraji s ponekod večinskim slovenskim prebivalstvom prav tako pomembno vlogo.

Ključne besede: revolucionarno leto 1848, časopisi, *Klagenfurter Zeitung*, svoboda tiska.

1.01 Original Scientific Article
UDC 070(436.5):94(=163.6)"1848/1849"
32:94(=163.6)"1848/1849"

Marija Mojca Peternel: *Klagenfurter Zeitung* and Slovenes in the Revolutionary Year 1848/49. Review for History and Ethnography, Maribor 84=49(2013), 1, pp. 21–53

The echoes on the revolutionary events in the year 1848/1849 in the Klagenfurt newspaper *Klagenfurter Zeitung* are parts of the unsung story of the Slovene historiography. Analysing the newspaper the author put in the foreground its attitude towards the then current socio-political situation with particular consideration of the today's Slovene territory or the Slovenehood. The newspaper supplement with different kinds of adverts

* Dr. Marija Mojca Peternel, Gimnazija Šentvid, Prušnikova 98, SI – 1000 Ljubljana, mojca.peternel@guest.arnes.si

fills the image of the then non-political life not only in the capital of Carinthia but also outside the city, where towns with predominantly Slovene population also played a very important role.

Key words: revolutionary year 1848, newspapers, *Klagenfurter Zeitung*, freedom of the press.

Uvod

Slovenci so po koncu francoskih Ilirskih provinc leta 1813 živeli vsi znotraj ene države. Kljub temu je bilo čutiti precejšnje razlike med kulturnim in političnim življenjem med onimi, ki so živeli znotraj starih habsburških teritorialno-političnih enot Štajerska, Koroška, Kranjska, Goriška, Istra in Trst, in med onimi, ki so nekdanj živeli v Beneški republiki (Beneška Slovenija, Rezija) oziroma znotraj Ogrske (Prekmurje).

Kljub novi Japljevi izdaji knjige knjig, kot mnogi označujejo Sveto pismo, kar je neizpodbiten dokaz moči jezika, so bili pogovorni jeziki in jeziki pismenega izražanja nemški, italijanski in madžarski, to v tistem času še ni pomenilo nacionalne politične opredelitve.

Podobno kot drugod v predindustrijski družbi je bil v prvi polovici 19. stoletja jezik, ki sta ga posameznik ali skupina prebivalcev govorila, tudi v habsburški monarhiji, še vedno predvsem pokazatelj in označevalec socialne in kulturne, ne pa etične narodne pripadnosti. Prebivalci na podeželju so na slovenskem ozemlju v veliki večini govorili slovensko, prav tako nižji mestni sloji, seveda tudi del srednjega in celo »višjega« meščanstva (kolikor pač lahko pri meščanstvu na ozemlju s slovenskim prebivalstvom sploh lahko uporabljamo to oznako), ki se je na nek način moralo sporazumevati s posli in služinčadjo.¹

»Vse do leta 1848 je bila misel o povezovanju Slovencev ne glede na historične meje habsburških dednih dežel v prvi vrsti kulturna – vendar le zato, ker politične misli ni smelo biti, saj Metternichov režim z narodi kot pozitivnimi dejavniki politike preprosto ni računal. Pretresi v revolucionarnem letu 1848 so pokazali, da je nacionalna ideja v kulturi napravila prostor nacionalni ideji v politiki.«²

¹ Peter Vodopivec, Slovenci od Kopitarja do Prešerna, v: Andreas Moritsch (ur.), Pomlad narodov. Völkerfrühling. Klagenfurt/ Celovec–Ljubljana–Wien, Völkerfrühling, 1999, str. 21.

² Igor Grdina, Nacionalizacija Slovencev in njen evropski kontekst, v: Andreas Moritsch (ur.), Pomlad narodov. Völkerfrühling, Klagenfurt/ Celovec–Ljubljana–Wien, 1999, str. 49.

Javna in zasebna raba nemškega ali slovenskega jezika v predmarčni dobi sta bili torej predvsem izraz družbenega položaja in izobrazbe, ne pa politične opredelitve. Kot intelektualna centra Slovencev sta veljali univerzitetni mesti Dunaj, kjer je bil po Kopitarjevi smrti najbolj znan znamenit slavist dr. Franc Miklošič, in Gradec. Pomembna so bila bogoslovja v Gradcu, Celovcu, Ljubljani in Gorici, liceji v Ljubljani, Gradcu, Celovcu in Gorici ter gimnazije v Mariboru, Celju in Novem mestu. Izjemno pomembno vlogo v narodnem in političnem življenju so imeli duhovščina, dijaki in profesorji gimnazij in licejev, študentje univerz ter nekateri državni uradniki in advokati, večinoma liberalnih nazorov.

Literatura za čas predmarčne dobe in v revolucionarnem letu 1848/1849 o Slovencih na Koroškem je precej obsežna in obsega tako gospodarsko, družbenopolitično tematiko,³ kot tudi zapletene nacionalne odnose na tem področju.⁴

Koroško slovensko kmečko in sploh podeželsko prebivalstvo je imelo zavest etnične posebnosti, ki jo praviloma ugotavljamo pri drugih evropski narodih. Tu je že od reformacije obstajal velik interes za slovenske pridige in slovenske knjige. Pri tem je treba izpostaviti prizadevanja Urbana Jarnika⁵ in škofa Slomška.⁶ Prvi je bil po besedah skriptorja licejske knjižnice v Gradcu in prvega profesorja slovenskega jezika na graškem liceju Janeza Nepomuka Primica,⁷ »echter Apostel Christi und des hl. Kyrillos, ein Mann von Geist und Herz«.⁸ Pred uveljavitvijo škofa Slomška je veljal

³ Temeljno delo za to obdobje je gotovo disertacija Janka Pleterskega, *Narodna in politična zavest na Koroškem*, Ljubljana 1965. O revoluciji leta 1848 na tem področju je bilo napisanega mnogo, naj na tem mestu izpostavim le nekatere avtorje, katerih dela so navedena v poglavju Literatura: Josip Apih, Bogo Grafenauer, Janez Cvirn, Hermann Meynert, Andreas Moritsch, Peter Vodopivec, Erich Zöllner.

⁴ Tudi o zapletenih nacionalnih odnosih je literatura kar obsežna, naj na tem mestu izpostavim avtorje, njihova dela so navedena v poglavju Literatura: Janko Pleterski, Janez Cvirn, Igor Grdina, Fran Zwitter, Joachim Höslér, Vasilij Melik.

⁵ Janko Pleterski, *Narodna in politična zavest na Koroškem*, str. 10. O Urbanu Jarniku prim. Bogo Grafenauer, Jarniks »Adeutungen« und ihr Stellenwert in der Forschung zur Germanisierung der Slowenen in Kärnten, v: Urban Jarnik, *Andeutungen über Kärntens Germanisierung*, Klagenfurt 1984, spremna študija.

Urban Jarnik (11. 5. 1784 na Potoku pri Štebnju v Ziljski dolini – 11. 6. 1844 Blatograd (Moorsburg) nad Vrbskim jezerom na Koroškem), SBL 1, str. 386–389.

⁶ Anton Slomšek (26. 11. 1800, Slom v Unišah pri Ponikvi – 4. 9. 1862 Maribor). SBL 3, str. 367–379.

⁷ Janez Nepomuk Primic (23. 4. 1785 Zalog pri Škofljici – 3. 2. 1823 Zalog pri Škofljici). SBL 2, str. 579–583.

⁸ Wilhelm Baum: Urban Jarnik und das Selbstbewusstsein der Kärntner Slowenen im Vormärz, v: Andreas Moritsch (ur.), *Pomlad narodov. Völkerfrühling*, Klagenfurt/ Celovec–Ljubljana–Wien, 1999, str. 53.

za osrednjo osebnost predmarčnega časa na Koroškem. Čeprav je bil najprej duhovnik, je njegovo delovanje zdaleč presegalo delovanje drugih slovenskih duhovnikov. K njegovemu javnemu delovanju je zagotovo spadalo tudi sodelovanje z leta 1818 osnovanim *Kärntenerische Zeitschrift* in s *Carinthio*.⁹ V slednji je leta 1811 izšla Jarnikova pesem *Na Slovence*, ki hkrati velja za najstarejši tiskani dokaz za etnični izraz.¹⁰

Seveda ne smemo pozabiti tudi obdobje delovanja Franceta Prešerna v Celovcu. Njegovo tamkajšnje bivanje je bilo sicer krajše kot dunajsko, je pa pomembno, ker je takrat »sooblikoval tako tedanji krog slovenskih kulturnih delavcev na Koroškem, kot tudi Prešernov krog na Kranjskem«. ¹¹ Prešernovo bivanje v Celovcu od januarja do konca maja 1832 je bolje dokumentirano kot dunajsko obdobje in velja za eno najplodnejših. V mestu je moral na tamkajšnjem Apelacijskem sodišču za Notranjo Avstrijo opraviti odvetniški in sodniški izpit. Ob tem se je zanimal za utrip kulturnega življenja zlasti med Slovenci, prišel v stik s takratnimi znanimi rojaki in bil nekakšen poslanik kranjskega slovenskega kroga. Iz tega kratkega celovškega obdobja so ohranjene številne pesmi, predvsem pa pisma, v katerih njegova stališča o pokrajinskosti in policentričnosti še posebno pridejo do izraza.¹²

Uvedba svobode tiska

Po kratkem uvodu, v katerem smo želeli na kratko osvetliti predvsem družbeno-kulturni položaj Koroške s posebnim vidikom na Slovence v predmarčnem obdobju, pogledjmo, kako je na tem področju odmevala revolucija leta 1848/1849. V Evropi je šlo pri tem za meščansko revolucijo, v Avstrijskem cesarstvu pa je ubrala kar tri smeri: politično, socialno in narodno, ki so se med seboj bolj ovirale kot si pomagale.¹³ Za našo analizo je sicer najpomembnejša pridobitev revolucije odprava cenzure, ker pa so časopisi ogledalo časa, v katerem izhajajo, tudi drugih revolucionarnih pridobitev ne gre zanemariti.

⁹ O Carinthii prim. Gotbert Moro, »Carinthia« Österreichs älteste Zeitschrift, v: Wolbert Ebne (ur.), *Das ist Kärnten*, Klagenfurt, 2003, str. 90–91.

¹⁰ Wilhelm Baum: Urban Jarnik und das Selbstbewusstsein der Kärntner Slowenen im Vormärz, str. 67–79.

¹¹ Teodor Domej, Dunaj in Koroška v Prešernovem življenju, v: Andreas Moritsch (ur.), *Pomlad narodov. Völkerfrühling*, Klagenfurt/Celovec–Ljubljana–Wien, 1999, str. 405.

¹² Prav tam, str. 405, in 415–416.

¹³ Stane Granda, Koroški Slovenci v letu 1848/1849, v: Andreas Moritsch (ur.), *Pomlad narodov. Völkerfrühling*, Klagenfurt/Celovec–Ljubljana–Wien, 1999, str. 159.

Ko je dan po izbruhu marčne revolucije 1848 na Dunaju cesar Ferdinand I. Dobrotljivi¹⁴ razglasil konec cenzure in svobodo tiska, je bilo navdušenje neizmerno. Pravo časopisno eksplozijo pa je maja povzročil sprejem dveh ukazov, in sicer ukaz proti zlorabi tiska (*Verordnung zu Hintanhaltung des Mißbrauchs der Presse*) in začasni ukaz o postopku v tiskovnih zadevah (*Provisorische Verordnung über das Verfahren in Presssachen*).¹⁵ Ne samo na Dunaju, tudi druga mesta v monarhiji so z uvedbo svobode tiska spremenila svojo podobo. Tako tudi v Gradcu, kjer so se po poročanju Ferdinanda Gattija soočili s pravo poplavo najrazličnejših letakov in časopisov: »An den Häusern der Gassen, an den Ecken der Straßen kleben Plakate und Ankündigungen, eine über der andern, Aufrufe und Anordnungen, Warnungen und Ankündigungen kommen an ihnen zum Vorschein und verschwinden wieder und lösen sich oft mehrmals im Tage, in den Buchläden und Zeitungscomptoirs, vor der Post und Sparkasse drängt sich eine Menge von Menschen wartend, kaufend, lesend alle zahlreichen Flugschriften, Extrablätter, Zeitungen, welche begierig gekauft und noch begierig verschlingen werden.«¹⁶

Navdušenje nad pridobitvami revolucije se je močno odražalo v takratnih že uveljavljenih časopisih. Pravica svobodno tiskane besede je s seboj prinesla tudi nove naloge. Če so časopisi predmarčnega obdobja še služili zabavi in kulturnim razglašanjem, so morali »novi« časopisi bralcem na kar najbolj razumljiv način predstaviti aktualna družbenopolitična vprašanja.¹⁷ Članke kulturnih vsebin so zamenjali politični uvodniki in razprave. Tudi dotedanji izrazito gospodarski časopisi so poslej tiskali članke skoraj izključno političnih vsebin. Tako preobrazbo lahko na primer opazujemo v takrat še tržaškem *Journal des oesterreichischen Lloyd*, kjer so po marčnih dogodkih na Dunaju gospodarske uvodnike vedno pogosteje izpodrivali teoretično politični. Tako je bil že 21. marca viden začetek novega koncepta, ko je časopis na naslovni strani objavil izrazito patriotsko pesem *Triest*, s katero je jasno simpatiziral s politiko dvora.¹⁸ Podoben proces lahko opazimo pri osrednjem graškem časopisu, saj je bila prva

¹⁴ Ferdinand I. (19. 4. 1793, Dunaj – 29. 6. 1875, Praga). Biographisches Lexikon des Kaiserthums Oesterreich, Wien 1860, zvezek 6, str. 197–200.

¹⁵ Janez Cvirn, »Naj se vrne cenzura, ljubša bi nam bila« Avstrijsko tiskovno pravo in slovensko časopisje (1848–1914), v: Mateja Režek (ur.), Cenzurirano: zgodovina cenzure na Slovenskem od 19. stoletja do danes, Ljubljana, 2010, str. 20.

¹⁶ Ferdinand Gatti, Die Ereignisse des Jahres 1848 in der Steiermark, Graz 1850, str. 44.

¹⁷ Del Cott, Die Journalistik, *Laibacher Zeitung*, 26. 6. 1848, št. 76, str. 450. (dalje LZ)

¹⁸ Triest, *Journal des oesterreichischen Lloyd*, 21. 3. 1848, št. 58, str. 228.

številka po revolucionarnih dunajskih dogodkih bolj svečana, obrobljena z zelenimi in belimi arabeskami.¹⁹

Podobno se je dogajalo z *Innerösterreichischen Industrie Zeitung*, ki je po uvedbi svobode tiska postal izključno politični časopis.²⁰ Celo izrazito poljedelsko-gospodarske *Novice* niso mogle več ostati v starih okvirih: »Hitro se je moral skrčiti prostor za poljedelske in rokodelske stvari in poučevati je moral list svobodne državljane slovenske ob evangeliji nove 'pomladi narodov': o ustavi, o volitvah, o kmetski odvezi, o svobodi, o narodnosti in ravnopravnosti; na eni strani je moral buditi speči narod, na drugi brzdati pretirano hrepenenje in opominjati k treznosti, mirnosti, zaupanju in zalotnemu vedenju.«²¹

Odprava cenzure je vplivala tudi na razvoj tiska v manjših provincialnih mestih. V deželah s slovenskim prebivalstvom so državljani na pridobitve revolucije najprej reagirali s tiskanjem različnih plakatov (lepakov), obstoječe časopise pa zasipavali s svojimi članki.²² Svobodo na področju periodičnega tiska so najprej izrabili v Celju s časopisom *Cillier Wochenblatt*, kasnejšim *Cillier Zeitung*,²³ nato v Novem mestu s časopisom *Sloveniens Blatt*. Poleti 1848 je ljubljanska škofija začela izdajati nemški *Laibacher Kirchenzeitung*. Politična svoboda pa je močno vplivala tudi na ljubljanski *Laibacher Zeitung*, ki je prav tako poleti začel izdajati politično prilogo *Politisches Blatt*. Sredi leta 1848 je začela izhajati tudi vrsta novih slovenskih (političnih) časopisov. S 1. julijem 1848 so v Jeretinovi²⁴ tiskarni Celju pod uredniškim vodstvom Valentina Konška,²⁵ začeli tiskati *Celske slovenske novine*,²⁶ v Ljubljani sta začela izhajati prvi politični časopis v slovenskem jeziku *Slovenija* in cerkveni *Slovenski cerkveni časopis*.

Tudi *Klagenfurter Zeitung* je bil navdušen nad pridobitvami revolucije: »Mit welchem Gefühle die Pressfreiheit dies von allen Klassen der Gesellschaft bis hinab in ihre vernachlässigten Schichten mit gleicher Begeiste-

¹⁹ Ferdinand Gatti, *Die Ereignisse des Jahres 1848 in der Steiermark*, str. 22.

²⁰ Prav tam, str. 23.

²¹ Josip Apih, *Slovinci in leto 1848*, Ljubljana, 1888, str. 144.

²² Stane Granda, *Sloveniens Blatt – časopis iz leta 1848*, v: *Zgodovinski časopis*, 1994, št. 2, str. 231.

²³ O celjskem nemškem časopisu glej tudi Mojca M. Peternel, *Cillier Zeitung 1848*, v: Mira Miladinović Zalaznik (ur.), *Germanistik im Kontaktraum Europa II. Beiträge zur Literatur (Symposion Ljubljana 17.–20. 4. 2002)*, Ljubljana 2002, str. 339–357 in Marija Mojca Peternel, *Cillier Wochenblatt (Zeitung) Celjski nemški časopis iz leta 1848*, Celje, 2006.

²⁴ Janez Krstnik Jeretin (24. 8. 1803, Celje – 11. 11. 1853, Celje), SBL 1, 1925–1932, str. 406.

²⁵ Valentin Konšek (4. 2. 1816, Trojane–16. 7. 1899, Ljubljana), SBL 1, 1925–1932, str. 494–495.

²⁶ Od 3. oktobra 1848 se je list imenoval *Celske novine*, od začetka leta 1849 pa *Slovenske novine*. Prim. Ignacij Orožen, *Celska kronika*, Cele, 1854, str. 209.

rung begrüßte Geschenk unseres geliebten Monarchen, insbesondere von den Männern der Presse, zumal der Tagspresse, begrüßt wurde, kann nur der beurtheilen, der den drückenden Alp, welcher nun glücklich hinweggenommen, auf dem eigenen Geiste und ereignen Feder lasten gefühlt.«²⁷

Še zlasti se je razveselil svobode tiska, ki ji je namenil evforičen pozdrav: »So bringen wir den der freien Presse aus der tiefsten entfesselten Seele eines Literaten und zumal Journalisten, ein freudiges Glückauf! Und dem erhabenen Verleiher derselben ein inniges, warm gefühltes Lebehoch!!!«²⁸

Svojo zvestobo in hvaležnost cesarju je zagovarjal tudi v razburljivih jesenskih dogodkih: »Je größer die Freiheit ist, welche gewahrt wird, desto größer muß der Edelmuth derjenigen seyn, welche sie genießen wollen, desto weniger dürfen Leidenschaften Platz greifen, desto größer muß die Achtung für die Gesetze, die Liebe für die Ordnung sein. Ohne Ordnung, ohne Gesetz kann keine Freiheit bestehen, und nichts schrecklicheres gibt es für die menschliche Gesellschaft als Willkür, Mißachtung des Rechtes, Umsturz der Ordnung.«²⁹

V Celovcu je poleg *Klagenfurter Zeitung* izhajala že omenjena *Carinthia* in *Kärntnerische Zeitschrift*, v začetku leta 1849 pa je pričel izhajati še *Alpenblätter aus Kärntner* s podnaslovom *Eine Zeitschrift zur Verbreitung politischer Bildung* odgovornega urednika Josepha Wagnerja³⁰ in založnika Johanna Leona.³¹

Pri analizi osrednjega celovškega časopisa bomo za primerjavo večkrat posegli po omenjenem celjskem časopisu *Cillier Zeitung*. Kljub precejšnjim razlikam med njima, sploh glede tradicije, ki je pri celovškem bogata, celjski pa je nima, ali glede pogostnosti izhajanja časopisov, obstajajo med časopisoma tudi številne podobnosti. V prvi vrsti gre gotovo izpostaviti dejstvo, da sta oba časopisa v revolucionarnem letu 1848 izhajala na nacionalno mešanih področjih. In ker se je ravno v tem letu začel proces narodnega gibanja, se je primerjava zdela še toliko bolj smiselna. Druga podobnost se povezuje z enakim političnim položajem obeh mest, saj tako Celovec kot Celje nista bila deželni središči.

²⁷ *Klagenfurter Zeitung*, 22. 3. 1848, št. 24, str. 106 (dalje KZ).

²⁸ KZ, 22. 3. 1848, št. 24, str. 106.

²⁹ X. Aufgabe der wahren Volksfreunde, KZ, 2. 12. 1848, št. 66, nepaginirano.

³⁰ Intelligenzblatt zur *Klagenfurter Zeitung*, 3. 2. 1849, št. 15, str. 29, v: KZ, 3. 2. 1849, št. 15, Intelligenzblatt zur *Klagenfurter Zeitung*, 10. 2. 1849, št. 18, str. 34, v: KZ, 10. 2. 1849, št. 18.

³¹ Intelligenzblatt zur *Klagenfurter Zeitung*, 3. 2. 1849, št. 15, str. 29, v: KZ, 3. 2. 1849, št. 15, Intelligenzblatt zur *Klagenfurter Zeitung*, 10. 2. 1849, št. 18, str. 34, v: KZ, 10. 2. 1849, št. 18.

Klagenfurter Zeitung in Vinzenz Rizzi

Svoboda tiska je za *Klagenfurter Zeitung* pomenila med drugim tudi pogostejše izhajanje časopisa. Do marca je časopis redno izhajal ob sredah in nedeljah, od aprila dalje pa trikrat tedensko, in sicer ob ponedeljkih, sredah in petkih. Je pa res, da se je obseg časopisa v drugi polovici leta precej skrčil. Če je pred revolucijo skupaj z *Intelligenz-* in *Amtsblattem* obsegal tudi do 32 strani, je bil po odpravi cenzure tiskan le na 10–12 straneh. Zadnja številka časopisa, ki je izšla 30. decembra, ima na primer točno 12 strani.

Avstrijska nacionalna knjižnica *Österreichische Nationalbibliothek* hrani časopis v digitalni tehniki, in sicer za obdobje v letih 1815–1825 in 1835–1849.³² Glede na ohranjene in preslikane izdaje številke »našega« časopisa z gotovostjo lahko trdimo o pogostnosti izhajanja za leto 1848 in leto 1849, ko je časopis še naprej izhajal trikrat tedensko, le druge dni v tednu: torek, četrtek in sobota.

Leta 1848 se je časopis tiskal pri znanem celovškem tiskarju Ferdinandu Josephu von Kleinmayerju,³³ ki je 1. 1. 1826 prevzel v letu 1688 ustanovljeno tiskarno in knjigarno. Aktivno je deloval na številnih področjih javnega življenja (med drugim je bil tudi soustanovitelj Kärtner Sparkasse), tako da so mu že leta 1828 podelili meščanske pravice. Prav tako znano je njegovo politično delovanje v revolucionarnem letu 1848, saj je bil med drugim izvoljen za oficirja narodne garde. *Klagenfurter Zeitung* je pod drugim imenom že leta 1769 osnoval njegov oče, pod tem imenom pa ga poznamo šele od leta 1784.³⁴

Zadnja junijska številka leta 1848 je z objavo več strani dolgega oglasa napovedala spremembo uredništva.³⁵ Oglas je poleg imena urednika vseboval tudi njegov program, ki si ga bomo v nadaljevanju podrobneje ogledali.

1. julija 1848 pa sprememba uredništva *Klagenfurter Zeitung* ni bila edina sprememba, saj se je spremenila tudi zunanja podoba časopisa. V prvi polovici leta 1848 je bila glava časopisa precej osiromašena s podatki. Poleg imena, datuma, številke časopisa ni bilo drugih informacij. Prva julijska številka je glava časopisa poleg omenjenega in poleg imena odgovornega urednika prinesla še podatek o izhajanju časopisa in *Carinthie* (slednja

³² <http://anno.onb.ac.at/cgi-content/anno?aid=kfz> (1. 2. 2012)

³³ Ferdinand Kleinmayr (29. 3. 1801 Žužemberk – 5. 10. 1863 Celovec), Österreichisches Biographisches Lexikon, 1965, zvezek 3, str. 389.

³⁴ Prav tam.

³⁵ Intelligenzblatt zur Klagenfurter Zeitung, 30. 6. 1848, št. 65, str. 1141, v: KZ, 30. 6. 1848, št. 65.

je izhajala ob sredah in petkih), ceno za oglas in za polletno naročnino 5 kr, (po pošti 6,30 kr). Cena časopisa je bila glede na pogostejšo izhajanje pričakovano višja kot pri *Cillier Zeitung* (polletna 3 kr), ki je v celovškem časopisu tudi vabil na naročnino. V *Klagenfurter Zeitung* je tako prvi oglas ob izidu *Cillier Wochenblatt* celovski časopis objavil 10. aprila³⁶ in ga ponatisnil še dvakrat,³⁷ izdajo *Cillier Zeitung* pa prvič že 21. junija,³⁸ nato istega meseca še dvakrat.³⁹

Pri prvi julijski številki osrednjega celovškega časopisa je zbudlo v oči tudi dejstvo, da je časopis ponovno izšel s številko 1. Tako je v letu 1848 do julija izšlo 65 števil z numeracijo od 1–65. Po tem datumu pa še 77 števil z numeracijo 1–77. Prva številka časopisa v letu 1849 je spet imela številko 1. V letu 1848 gre pri celovškem časopisu torej za dvojno paginacijo in numeracijo, zato je v opombah pomembnejši podatek datum časopisa kot pa njegova številka. Numeracija uradnega lista oziroma *Intelligenzblatt* sledita glavnemu listu, kar časopis ohrani tudi v letu 1849. Morda se je z novo paginacijo oziroma numeracijo časopisa kazala tudi že nova politika časopisa. Zdi se namreč, da je časopis z novim uredništvom postal manj radikalen kot pred tem.

Vinzenz Rizzi se kot odgovorni urednik v glavi časopisa ne pojavlja več od 25. številke, ki je izšla 28. avgusta. Tudi naslednje leto v časopisu ime odgovornega urednika ni bilo navedeno.

Program časopisa

Že omenjeni oglas za *Klagenfurter Zeitung* je bralcem jasno sporočal stališče urednika, ki je bil »**entschieden deutsch**«, zvest deželnim knezom, ki jih ne bo nikoli nehal zagovarjati. Ob tem se je izrazito zavzemal za zvezo z Nemčijo, katere integralni del je Avstrija. Pri tem je zagovarjal pravice »slowenische Mitbrüder, Söhne desselben Landes«.⁴⁰ Ob tem ni pozabil na svoj poklic, ki mu je ostajal zvest tudi v nemirnih časih: »Ich bin katholischer Priester, und wahrlich: **ich schäme mich des Evangeliums nicht** (die nahe Zeit der Prüfung wird es bewahren), aber eben als solche

³⁶ KZ, 10. 4. 1848, št. 30, str. 706.

³⁷ KZ, 12. 4. 1848, št. 31, str. 720 in KZ, 14. 4. 1848, št. 32, str. 736.

³⁸ KZ, 21. 6. 1848, št. 61, str. 1091.

³⁹ KZ, 23. 6. 1848, št. 62, str. 1102 in KZ, 26. 6. 1848, št. 63, str. 1114.

⁴⁰ Pränumerations-Anzeige, KZ, 7. 6. 1848, str. 331.

kämpfe ich für Unabhängigkeit der Kirche, Bekenntnißfreiheit und Gleichstellung aller Culte.«⁴¹

Omenjeni junijski oglas je predvideval tudi naloge za *Carinthio*: »In das Gebiet der 'Carinthia' gehören zunächst Aufsätze, welche geeignet sind, politische Bildung in weitem Kreise zu befördern, welche die Verhältnisse unseres Landes, drückende Uebelstände u.s.w. besprechen, wobei wir nur bemerken, daß der Ton in unsern Blättern bei aller Wärme und Entschiedenheit des Wortes immer ein würdiger seyn muß.«⁴²

V prvi številki svojega časopisa je Rizzi objavil članek, v katerem se dotakne vseh perečih družbenopolitičnih vprašanj, kot je na primer šolska problematika.⁴³ Aktualna so bila razmišljanja o bodočem položaju dežele in s tem tudi s frankfurtskim parlamentom. Zaveda se, da izobražen Slovan kljub vsemu v pogovoru z Nemcem ne bo popolnoma enakopraven, ampak to dejstvo utemeljuje s politično nujnostjo. Bodoče države si ne zna predstavljati brez Nemčije: »Das letzte entscheidende Wort über unser Schicksal wird in Frankfurt am Main gesprochen werden.«⁴⁴ Zanimivo je, da izpostavi tudi tržaško vprašanje, ki ga pojmuje za življenjsko vprašanje Nemčije.

O frankfurtskih volitvah je bila v uradnem listu objavljena vrsta član-
kov, ki so se dotikali slovenskega vprašanja na Koroškem in na splošno.
»Značilno pa je, da med njimi ni bilo prostora niti za enega, ki bi razložil
slovenski program, oziroma bi bil pisan v slovenskem narodnem smislu.«⁴⁵

Ideje koroškega urednika so bile v mnogočem podobne idejam urednika celjskega časopisa *Cillier Zeitung*, Vincenca Prascha.⁴⁶ Zvesto je sledil cesarju, mu izkazoval hvaležnost za vse pridobitve revolucije, hkrati pa se je zavzemal za skupno državo v okviru močne Nemčije. Razlike med obema urednikoma se, kot bomo videli v nadaljevanju, pojavijo predvsem pri vprašanju naroda. Medtem ko celovski urednik močno zagovarja slovenstvo, in to besedo tudi redno uporablja, se celjski urednik nacionalnemu vprašanju najraje izogne. Ko izogibanje ni več mogoče, se ob člankih z

⁴¹ Prim. tudi Janko Pleterski, *Narodna in politična zavest na Koroškem*, str. 45.

⁴² *Pränumerations-Anzeige*, KZ, 7. 6. 1848, str. 331.

⁴³ *Ansichten über die gegenwärtige Stellung des Lehrers*, KZ, 28. 9. 1848, št. 38, nepaginirano.

⁴⁴ KZ, 3. 7. 1848, št. 1, nepaginirano.

⁴⁵ Janko Pleterski, *Narodna in politična zavest na Koroškem*, str. 44.

⁴⁶ Vincenc Prasca – gimnazijski profesor, urednik *Cillier Zeitung* in dopisnik *Journal des österreichischen Lloyd*.

nacionalno vsebino, ki jih v duhu svobode tiska kljub nasprotnemu stališču sicer objavi, z opombami vedno ogradi.⁴⁷

Vinzenz Rizzi je za nekaj časa v Špitalu ob Dravi (Spittal an der Drau)⁴⁸ prevzel opozicijski časopis *Deutsche Monatsschrift aus Kärnten*. Do leta 1851 je izšlo 15 števil izrazito politične narave, v katerih je (večinoma avtorsko) novinarsko opazoval dogajanje v državi in se zavzemal za delitev države in Cerkve. Kljub »velikonemški orientaciji« je zahteval enakopravno Koroško s Slovenci in Nemci ter razširjal nacionalno prepričanje o nedeljivi deželi z dvema enakopravnima narodoma.⁴⁹

Rizzi je, tako kot Vincenc Prasch,⁵⁰ pri urejanju časopisa ostal zvest ideji mnogih takratnih časopisnih urednikov, ki so zagovarjali resnico: »Ich will nur das Beste für alle. Wahrheit, so gut ich sie weiß, werde ich schreiben, unbekümmert, ob ich rechts oder links Beifall oder Tadel finde. Ich kenne keine Rücksicht als die für Wahrheit und Recht.«⁵¹

Klagenfurter Zeitung je za razliko od celjskega nemškega časopisa redko objavljala uvodne članke aktualnih vsebin, prav tako ni imel stalnih uvodničarjev. Njegove strani so polnile novice iz daljne okolice, pa tudi bližnje, česar pa v celjskem nemškem časopisu ne zasledimo. Celovski časopis jih je navadno povzemal po drugih takratnih časopisih, kot so *Wiener Zeitung*, *Journal des oesterreichischen Lloyd*, *Agramer Zeitung*, številnih italijanskih, recimo *Gazzet*, *Moniteur* ali *Osservatore Triestin*, po katerem je povzel, da tamkajšnji Istrijani niso preveč zainteresirani za skupno Slovenijo s Korošci, Kranjci in Štajerci.⁵² Po *Laibacher Zeitung* na primer je povzel informacijo o položaju Trsta.⁵³ Omenjeni časopisni viri

⁴⁷ Na primer opomba pri članku Dr. J. Galba, Oesterreich und seine Verfassung, *Cillier Zeitung*, 28. 7. 1848, št. 22, str. 110. (dalje CZ)

⁴⁸ Da se izognemo nejasnostim, smo v oklepaju pri nekaterih krajih navedli še nemška imena.

⁴⁹ Österreichisches Biographisches Lexikon, 1985, zvezek 9, str. 186. O tej temi glej tudi Marjan Sturm, Für eine neue Kultur des Zusammenlebens: den Nationalismus überwinden, das Zusammenleben gestalten, v: *Kärntner Jahrbuch für Politik*, Klagenfurt, 1994, str. 257–263, Krainer Larissa, Zwei Volksgruppen, zwei Sprachen, eine Gesellschaft, v: *Stimme: von und für Minderheiten*, 4, Innsbruck, 1994, št. 10, str. 19, Wilhelm Baum, Die Rezeption neuer philosophischer Strömungen in Kärnten in der Zeit des Vormärz am Beispiel von U. Jarnik, F. E. Pipitz und V. Rizzi (1810–1848), v: *Carinthia I: Mittheilungen des Geschichtsvereines für Kärnten*, Klagenfurt, 1991, let. 181, str. 351–382.

⁵⁰ Das Programm, *Cillier Wochenblatt*, 1. 4. 1848, št. 1, str. 1 (dalje CW).

⁵¹ Erich Nussbaumer, *Geistiges Kärnten: Literatur- und Geistesgeschichte des Landes*, Klagenfurt, 1956, str. 310.

⁵² KZ, 5. 9. 1848, št. 28, nepaginirano.

⁵³ KZ, 26. 5. 1848, št. 50, str. 287.

so bili precej dobro znani tudi celjskemu uredniku, ki je bil pri poznavanju takratne časopisne periodike med takratnimi uredniki na Slovenskem sploh nekaj posebnega.

Odmevi aktualnega političnega dogajanja s posebnim poudarkom na slovenstvo

Koroški časopis je pogosto objavljajal novice iz *Illyrien*. Tako je bila že v januarski prvi številki prva novica na naslovnici povzetek (neimenovane) ljubljanskega časopisa, in sicer o prihodu vojakov bataljona polka Piret⁵⁴ iz Gradca v mesto.⁵⁵

Tudi sicer je rubrika iz gubernija zanimiva, saj se je z njenim spreminjanjem posredno odražala tudi politična usmeritev časopisa. Rubrika se je vse do številke 22, ki je izšla 15. marca, skoraj vedno pojavljala v časopisu na prvi strani kot prva novica. Naslednja številka, 19. marca, je izšla po dunajskih dogodkih in je na naslovnici prinesla novo rubriko, in sicer *Herzogtum Kärnten*, in kasneje vse do marca 1849 *Kaiserthum Oesterreich*.

Prva julijska številka in vse nadaljnje do konca leta 1848 so na naslovnica objavljale novice v rubriki *Deutschland*, v podrubriki *Kaiserthum Oesterreich*, je časopis objavljajal lokalno dogajanje. Časopis je bralcem redno prinašal protokole sej deželnega zbora, njegove razglase, različna pisma takratnih političnih akterjev z Dunaja. Naj izpostavimo objavljene protokole jesenskih sej deželnega zbora, na katerih so večkrat razpravljali o javni rabi slovenskega jezika.⁵⁶

Sicer pa to ni bila edina stalna rubrika v časopisu. Novice iz Pešte, Sedmograške, Hrvaške so bile združene v rubriki *Nichtdeutsche Länder Oesterreichs*. Sicer pa v časopisu najdemo tudi novice iz različnih koncev Italije, Francije, Anglije, Turčije, Rusije in celo Egipta.⁵⁷

Klagenfurter Zeitung je svojo naklonjenost do cesarja izkazoval tako, da ga je spremljal na vsakem koraku. Zato ni čudno, da je slovesno obe-

⁵⁴ Štajerska imela v letu 1848 na bojišču v Italiji tri pehotne polke, *Piret*, *Prohaska*, *Kinsky*. Slednjega so v pretežni meri sestavljali slovenski Štajerci. Granda, Graška Slovenija v letu 1848/1849, v: *Zgodovinski časopis*, 28, Ljubljana 1974, str. 71.

⁵⁵ KZ, 2. 1. 1848, št. 1, str. 1.

⁵⁶ KZ, 2. 9. 1848, št. 27, nepaginirano, KZ, 4. 11. 1848, št. 54, nepaginirano.

⁵⁷ KZ, 17. 10. 1848, št. 46, str. 184.

ležil tudi njegov rojstni dan.⁵⁸ Podobno torej kot celjski nemški časopis *Cillier Wochenblatt*,⁵⁹ le da je koroški temu dogodku namenil precej več prostora. O slavnosti ni poročal samo iz Celovca in z Dunaja, ampak tudi iz okoliških krajev Šentvida na Glini (St. Weit), Pliberka (Bleiberg), Križa (Kreutz)⁶⁰ in iz Brež (Friesach).⁶¹

Zanimanje za lokalno dogajanje nasploh je v celovškem časopisu večje kot v nemškem celjskem. V celovškem tako izvemo o vremenskih nevšečnostih, toči, hudih neurij in potresih. Pri čemer se je časopis aktivno vključil v reševanje nesrečnikov, in sicer tako, da je pomagal zbirati denar za prizadete.

Iz Ljubljane in Gorice, nasploh iz krajev današnjega slovenskega ozemlja, so bila poročila v večini vojaškega značaja in so bila skoraj vedno povezana z vojaškimi oddelki, ki so prihajali, odhajali ali bivali v mestu. Izjema je morda poročilo o volilnih možeh iz Ljubljane⁶² in poročilo o železniški nesreči poštne vlaka blizu Celja, ki jo je celovski časopis povzel po *Gratzer Zeitung*. Poštni vlak zaradi nepregledne signalizacije ni ustavil in je zapeljal na mesto, kjer so prav takrat polagali tračnice. Kot lahko preberemo, se nesreča k sreči ni končala tragično.⁶³ O železnici je konec meseca sledilo še poročilo iz Celja. Celovski časopis sicer potrjuje novico, ki so jo objavili tudi drugi časopisi, namreč da je bila železniška proga iz Celja do Laškega že odprta, vendar dodaja: »[...] die Eröffnung für den Personen- und Frachtenverkehr jedoch erst nach Beendigung der Route bis Laibach, somit höchst wahrscheinlich im Spätsommer d. J. erfolgen wird.«⁶⁴

Zanimiv je ponatis članka politične priloge *Laibacher Zeitung* del Cotta, *Die provinzielle Oeffentlichkeit*, ki ga je urednik označil za precej ostrega, a vendar takratnim razmeram primerne, in katerega sporočilo bi lahko veljalo tudi za celovski okoliš. Del Cott v članku poziva vse ljudi k javnemu

⁵⁸ Cesarjev rojstni dan, 19. april, je bil leta 1848 v velikem tednu, ko niso smeli prirejati proslav in zabav. Zato so slavnostne prireditve premaknili na čas po veliki noči. Proslavljanje je bilo množično, saj je bila navada, da so bile na sedežih župnij slovesne maše z obvezno zahvalno pesmijo z začetkom *Te Deum*. V letu revolucije so bile te svečanosti še toliko bolj zanimive, ker so se morali na njih pojavljati tako predstavniki starih oblasti kot tudi tistih sil, ki so jih na površje potisnili dramatični dogodki v mesecu marcu. Zato so marsikje razobesili napise, ki so izražali ljubezen do cesarja Ferdinanda Dobrotljivega in zahvalo za podeljene svoboščine, predvsem pa pozivali k bratovski slogi vseh stanov in k miru. Stane Granda, *Varljivi mir*, v: Slovenska kronika, Ljubljana 2001–2003, str. 325.

⁵⁹ Cilli, CW, 27. 4. 1848, št. 5, str. 26.

⁶⁰ KZ, 1. 5. 1848, št. 39, str. 200–201.

⁶¹ KZ, 5. 5. 1848, št. 41, str. 216.

⁶² KZ, 10. 5. 1848, št. 43, str. 238.

⁶³ KZ, 3. 5. 1848, št. 41, str. 216.

⁶⁴ Steiermark, KZ, 23. 1. 1849, št. 10, str. 45.

delovanju v skupno dobro. Kritizira stare vzorce vedenja, ki so se kot posledica vzgoje vrasli v ljudi, da mislijo le na sebe, ne pa na javno dobro. To velja končno tudi za provincialno prebivalstvo, ki mu mnogi v nasprotju z meščani očitajo majhnost in okornost. Časopisi bi po njegovem mnenju lahko bili sredstvo, s pomočjo katerega bi uresničevali javno dobro, zato je pozival k javnemu delovanju vse za to sposobne: »Ich fordere daher nochmals im Namen des Zeitgeistes, der die Oeffentlichkeit, die Aussprache des Volkes will, alle Befähigten auf, sich an irgend ein Lieblingsthema zu machen, und es zum Frommen der gemeinschaftlichen Sache an das Forum des Landes zu bringen.«⁶⁵

Omenili smo že Rizzijevo načelno stališče za nedeljivo Koroško z enakopravnima narodoma, kar je večkrat, pogosto v opombah, tudi izrecno poudaril. Na enakopravnost ni pozabil niti pri odmevih na osnutek koroškega občinskega zakona, ki je razburjal bralstvo v začetku avgusta. Pri tem je odločno zagovarjal stališče, da so pristojnosti občinskega, deželnega in državnega zbora precej jasne: »Der Reichstag entscheidet über das Allgemeine, der Landtag über das Provinzielle, die Gemeinde über das Ihre mit gleicher Bevollmächtigung. Innerhalb ihrer Kreise sind alle gleichberechtigt.«⁶⁶

Glede razprav o bodoči ureditvi dežele je v začetku leta 1849 na naslovnici izšel kar obsežen članek z naslovom *Oesterreich hoch und mächtig!*? s podnaslovom *Aus einem Briefe vom Lande*, nekega R. Glede na vsebino bi morda lahko celo sklepali, da gre za urednika Rizzija. Avtor razpravlja o bodoči ureditvi dežele in se zavzema za močno Avstrijo znotraj Nemčije: »Höret denn, Ihr Herren zu Frankfurt a. Main was will derzeit, mehr wie sonst je, der Kern des österreichischen Volkes: 'es will ein starkes, einiges Oesterreich' mit dem innigsten Anschlusse an Deutschland. Auf diesem, ja nur auf diesem Wege habt Ihr uns, und zwar mit Leib und Seele, mit Gut und Blut.«⁶⁷

Časopis je o nemško-avstrijskem vprašanju objavil celotni govor dunajskega poslanca Wütha.⁶⁸ Nasploh so bile razprave v začetku februarja 1849 glede tega vprašanja v celovškem časopisu zelo žive, prav tako kot vprašanje carinske združitve oziroma proste trgovine.⁶⁹

Klagenfurter Zeitung je že dva dni po tem, ko je bilo uradno znano, da bo Koroška nedeljiva in svobodna dežela s svojim lastnim deželnim

⁶⁵ KZ, 28. 7. 1848, št. 12, nepaginirano.

⁶⁶ KZ, 11. 8. 1848, št. 18, str. 70.

⁶⁷ R..., *Oesterreich hoch und mächtig!*?, KZ, 4. 1. 1849, št. 2, nepaginirano.

⁶⁸ KZ, 27. 1. 1849, št. 12, nepaginirano.

⁶⁹ KZ, 20. 2. 1849, št. 22, str. 96 in KZ, 24. 2. 1849, št. 24, str. 103–104.

parlamentom, reagiral z objavo daljšega članka, katerega avtor bi bil glede na vsebino morda lahko tudi glavni urednik. Pri utemeljevanju enotne in nedeljive Avstrije je izhajal iz zgodovinskih dejstev. Kljub temu da je dežela pred 45 leti že drugič izgubila svoj parlament, je duh Karantanije še naprej živel v srcih in mejah Koroške, zato je na novo pridobljena neodvisnost bila nujnost. Zahvala gre seveda dobrotljivemu in presvetlemu cesarju, ki ga je avtor imenoval Kaiser von Oesterreich, Herzog von Kärnten. Avtor končuje članek s pozivom: »Landsleute! laßt uns diesen Tag mit goldenen Laternen in die reichen Geschichtstafeln unserer Heimath unauslöschlich eingraben, – denselben jährlich mit treuen Herzen feiern, und nie vergessen, daß K ä r n t e n von einem Volke bewohnt wird, daß durch Gemeinsinn, Treue, Vaterlandsliebe und Unabhängigkeit an seinen geliebten Landesvater keinem andern Lande je nachstand, noch nachstehen soll.«⁷⁰ Koroška samostojnost in enotnost je po poročanju časopisa odmevala v različnih koroških krajih, na primer v Pliberku (Bleiberg)⁷¹ in Brežah (Freisach).⁷²

Neimenovani avtor dopisa *Die beabsichtige Eintheilung der Gemeinden in Kärnten*⁷³ bi glede na znana dejstva o uredniku prav lahko bil urednik sam. Že v uvodu je namreč precej ostro očital vsem dosedanjim razpravam, da se problema jezika niso dotaknile. Po njegovem mnenju bi bil prav problem jezika lahko eden izmed glavnih razlogov za delitev občin. S citatom iz knjige *Herzogthume Kärnten* avtorja Josepha Wagnerja je v nadaljevanju želel prikazati življenjski prostor Slovencev: »Die Slaven (auch Wenden, Windische genannt) bewohnen beinahe den ganzen sudlichen Theil am rechten Ufer der Drau und selbst einige Strecken jenseits derselben. Ihre Grenze bleibt immer nordlich der Hauptstrasse von Villach bis Lavamünd und Unterdrauburg, und ist in den verschiedenen Landestheilen von einer Viertelstunde bis an 2 und 3 Stunden von derselben entfernt. Am nördlichsten erscheint sie am Heldenberge, als Hauptwendepunct.«⁷⁴ Avtor je zavoljo ljubega miru in v duhu svobode, ki jo je prinesla revolucija, nikakor pa ne v duhu že večkrat očitane, a nikoli dokazanega separatizma in nacionalnega sovraštva, izpostavil vprašanje jezika. Po njegovem bi ga bilo pri nadaljnjih debatah o bodoči ureditvi dežele treba močno upoštevati in ga ne prezreti kot kakšno nepotrebno malenkost. Ob tem se sprašuje, kako bodo govorili poslanci, doma v Mariji na Zilji (Maria Gail) ali v Pečnici (Petschnitzen) pri Ledenicah ali v Ločah (Latschach), ki naj bi se

⁷⁰ KZ, 15. 3. 1849, št. 32, nepaginirano.

⁷¹ KZ, 17. 3. 1849, št. 33, nepaginirano.

⁷² KZ, 20. 3. 1849, št. 34, nepaginirano.

⁷³ KZ, 14. 8. 1849, št. 19, nepaginirano.

⁷⁴ KZ, 14. 8. 1849, št. 19, nepaginirano.

»spopadali« v celovškem parlamentu. Dejstvo namreč je, da slednji nemško slabo govorijo. Avtor se sprašuje, v katerem jeziku bodo vodili protokole in razprave. Glede na vso do tedaj sprejeto zakonodajo avtor meni, da: »Die Slovenen werden demzufolge in Villach slovenisch, die Deutschen hingegen deutsch verhandeln wollen.«⁷⁵ Prav tako ugotavlja, da se s tovrstnimi *Sprachverwirrungen* ukvarjajo tudi v državnem zboru na Dunaju in poudarja, da se nekega jezika ne mora kar na silo izključiti oziroma ga brez posledic prezreti. To bi namreč vodilo v še ostrejšo spore: »[...] nur Gerechtigkeit, Gleichheit und Brüderlichkeit werden dem neuen Baue Fertigkeit und Gedeihen bringen.«⁷⁶ Odzivov na omenjeni dopis ni bilo, so pa po poročanju časopisa o delitvi dravske občine potekale živahne debate v deželnem parlamentu.⁷⁷

O slovenskem jeziku je zanimiv prispevek nekega U. E, z naslovom *Die Sprache in den Volksschulen auf slovenschen Orten*.⁷⁸ Avtor je izrazito slovensko usmerjen in ostro kritizira takratno stanje, saj so slovenski otroci v ljudskih šolah še vedno prikrajšani za izobraževanje v slovenskim jeziku. Za boljše razumevanje avtor hipotetično prikaže, kako bi se v nasprotnem primeru počutili nemško govoreči: »Wäre es nicht eine himmelschreiende Ungerechtigkeit, wenn man in den deutschen Orten den Unterricht in der slovenischen Sprache beginnen und fortsetzen, Lehrbücher in slovenischer Sprache einführen und Schullehrer anstellen wollen, welche deutsch weder lesen, noch schreiben, noch sprechen können. Ein Schrei des Entsetzens über solche Unrecht würde in allen deutschen Gauen ertönen.«⁷⁹ Rabo slovenskega jezika v šolah je utemeljeval z vsesplošnim prepričanjem, da moderni človek mora poznati temeljna, z ustavo predpisana znanja. Izpostavil je vero in moralo, branje, pisanje, računanje in materni jezik, ki ga mora vsak znati pisati in govoriti. Nadalje so pomembni predmeti, ki pripomorejo k poznavanju narave in človeka, še posebno pomembna se mu zdi državljanska vzgoja. Avtor se ob koncu prispevka naslanja na že omenjen del razmišljanja Cottova o ustvarjalnosti in še enkrat odločno zahteva: »Der Unterricht in der Volksschule auf slovenischen Orten werde ausschließlich in slovenischer Sprache ertheilt; dadurch geht den Deutschen nicht das mindeste Unrecht, nicht der geringste Schaden, den Slovenen aber das wahre Recht und der größte Nutzen zu.«⁸⁰

⁷⁵ KZ, 14. 8. 1848, št. 19, nepaginirano.

⁷⁶ KZ, 14. 8. 1848, št. 19, nepaginirano.

⁷⁷ KZ, 18. 8. 1848, št. 21, nepaginirano.

⁷⁸ KZ, 7. 9. 1848, št. 29, str. 113–114.

⁷⁹ KZ, 7. 9. 1848, št. 29, str. 113.

⁸⁰ KZ, 7. 9. 1848, št. 29, str. 114.

Omenili smo že, da se je od člankov, ki bi povečevali nacionalna nasprotja, celjski urednik Vincenc Prasch vedno ogradil z opombami. Izogibal se je tudi uporabi besed, ki bi označevale nemški ali slovenski narod. Zato njegove opombe pri objavi dopisov, ki sta poleg programa ureditve prihodnje države vsebovala tudi nacionalne občutke, niso presenetljive: »Folgende zwei Aufsätze, von ganz entgegengesetzter Tendenz mögen den Beweis liefern, daß die Redaction weder für die eine, noch für die andere Nationalität einseitig Parthei angreife.«⁸¹ Pričakovana je bila tudi Prascheva reakcija na dopis celovškega dopisnika M. R.: »Zur Aufnahme nicht geeignet. Wir sind durchaus nicht gesonnen, Oehl in die Flamme zu gießen, und den Nationalitätsstreit fort zu nähren zu einer Zeit, wo wir in nächster Umgebung so wie in der Ferne die traurigsten Folgen desselben bemerken. Einheit! Einheit! Diese thut Noth, nicht der Same der Zwietracht, während der Krieg an unsere Pforten pocht. Ultrasklaven und Ultragermanen sind beide unsere Feinde. Dies ist unser Glaubensbekenntnis.«⁸² Njegova naloga in naloga celjskega časopisa je bila za razliko od celovškega predvsem pomirjati. Nič čudnega, saj je bil celjski nemški časopis glasnik celjskega Društva za pomirjanje.⁸³

Klagenfurter Zeitung je o panslavističnih idejah objavil Preschlov članek z naslovom *An meine slovenischen Brüder*,⁸⁴ ki ga je objavil tudi v *Laibacher Zeitung*.⁸⁵ Proti tovrstnemu podvajanju člankov je v opombi reagiral urednik ljubljanske priloge Kordeš, ki je priznal, da je prepozno opazil objavo v celovškem časopisu.

Preschla, bil je gorenjski Slovenec, okrajni komisar na področju Zgornje Bele (Ober Vellach), »navajamo le kot primer mišljenja državnega uradnika, kakršne je avstrijski sistem ustvarjal pri vseh narodih, gotovo pa ne kot predstavnika mišljenja koroških Slovencev.«⁸⁶ Preschl se ni izrekel le proti slovenski politični individualnosti, ampak tudi proti nemški in je »zagovarjal združenje nemško-slovanskih (političnih) nacij s pogojem, da ne bo nobenih nacionalnih privilegijev.«⁸⁷

17. maja je Preschl v osrednjem celovškem časopisu objavil članek z istim naslovom kot Grün, in sicer *Mojim slovenskim bratom*. Preschl priporoča

⁸¹ Zeitfragen, CW, 22. 4. 1848, št. 4, str. 19–20.

⁸² Correspondenz der Redaction, CW, 11. 5. 1848, št. 7, str. 39–40.

⁸³ O programu prim. Janez Cvirn, Celje in leto 1848, v: Iz zgodovine Celja 1848–1918, Celje, 1998, str. 64–65.

⁸⁴ Preschl, *An meine slovenischen Brüder*, KZ, 17. 5. 1848, št. 46.

⁸⁵ Preschl, *Slovenische Brüder*, LZ, 31. 5. 1848, št. 66, str. 407–408.

⁸⁶ Janko Pleterški, *Narodna in politična zavest na Koroškem*, str. 44.

⁸⁷ Prav tam, str. 45.

Grünova pisma in v nadaljevanju svari pred panslavizmom in njegovimi privrženci: »Jede Nation ist ihre volle Selbstständigkeit durch die Worte garantiert Kr. Majestät unseres gerechten Kaisers garantirt [...].«⁸⁸ Preschl je konec maja objavil še en članek z naslovom *Slovenische Brüder*,⁸⁹ v katerem kliče po uvidevnosti Slovencev, da naj iz hvaležnosti cesarju in ustave ne izpostavljajo nacionalnih zahtev.

V zadnjih številkah leta 1848 se je v debatah o bodoči ureditvi države *Klagenfurter Zeitung* izrazilo postavil proti Löhnerjevemu⁹⁰ programu,⁹¹ ideji o večnacionalni Avstriji, v okviru katere naj bi vsak narod, tudi Slovenci, ohranil svojo identiteto.⁹² Enako stališče zasledimo v celjskem *Cillier Zeitung*, ki je bralce o teh načrtih sicer seznanil,⁹³ se je pa v duhu nedeljive Štajerske od tega odločno ogradil. V nasprotju z Galbo, avtorjem celjskega članka, je Jakomini iz Pliberka zagovarjal enotno in samostojno Koroško. Gre za poslanca Franca viteza Jacominija, kot se je sam podpisoval. Po poroki z bogato dedinjo je bil eden izmed glavnih lastnikov in rudarskih podjetnikov v svinčevih revirjih Pliberk-Rute, pred tem pa visok uradnik.⁹⁴ Löhnerja je v repliki *Eine Bemerkung zu der Abhandlung »Kann und soll Oesterreich fortbestehen?* avtorja Josepha Rudolpha Firbacha« Jacomini imenoval *Fantast*, ki »[...] legt ein Messer an das Leben unseres Landes und tranchirt es in seinem Programm der Reichslinken in zwei Theile.«⁹⁵

Analiza poročil aktualne političnih vsebin celovškega osrednjega časopisa je prinesla dvoje ugotovitev. Časopis se je kljub izrazitemu sledenju politiki dvora in izražanju globokega zaupanja v cesarja vendarle zavedal dejstva, da na Koroškem živita dva različna »naroda«, ki bosta v prihodnosti morala biti enakopravna. To dejstvo je povezoval predvsem s

⁸⁸ Preschl, *Slovenische Brüder*, LZ, 31. 5. 1848, št. 66, str. 407–408.

⁸⁹ Preschl, *Slovenische Brüder*, KZ, 29. 5. 1848, nepaginirano.

⁹⁰ Ludwig von Löhner (1812 – 12. 5. 1852), Wurzbach, Wien, 1866, zvezek 15, str. 390–396.

⁹¹ Löhner je predvideval popolno nacionalno samostojnost v okviru njihovih etničnih meja. Bodoča država bo na federativni osnovi združevala pet narodov: 1. nemški, v Avstriji (Niederösterreich, Oberösterreich, Salzburg, Nordtirol, Vorarlberg in nemške dele Štajerske, (Koroška Šlezija in Češka), 2. češki, v čeških delih Avstrije (Češka), 3. poljski v poljskih delih Avstrije (Galicija, Krakow in Bukovina), 4. Slovenski (Kranjska ter slovenski del Štajerske, Koroške in Gorice), 5. Italijanski (južni del Tirolske in Istre ter italijanski del Gorice in Trsta ter Dalmacije). Robert Kann, *Das Nationalitätenproblem der Habsburgermonarchie*, Graz–Köln, 1964, str. 21–22.

⁹² KZ, 23. 12. 1848, št. 75.

⁹³ Dr. J. Galba, *Oesterreich und seine Verfassung*, CZ, 28. 7. 1848, št. 22, str. 110.

⁹⁴ Več o njegovem delovanju prim. Janko Pleterski, *Narodna in politična zavest na Koroškem*, str. 51–52.

⁹⁵ KZ, 23. 12. 1848, št. 75, nepaginirano.

problemom jezika. Druga ugotovitev se nanaša na nedeljivost dežele, v kateri bosta enakopravno zastopana oba naroda, s tem pa tudi njuna skupna prihodnost znotraj Avstrije v okviru Nemčije.

Intelligenzblatt zur *Klagenfurter Zeitung*

Intelligenzblatt zur Klagenfurter Zeitung je bila priloga z različnimi vrstami oglasov iz širše in daljne okolice. Oglasi sodobnemu raziskovalcu nudijo sliko takratnega nepolitičnega življenja v mestu in okolici. Priloga časopisa je bila namenjena predvsem okoliškemu dogajanju, nasploh praktičnim objavam, tako meščanom kot tudi kmetom. Priloga je objavljala tudi tržne cene in sezname prišlekov v mesto, ni pa želela objavljati tiralic v klasičnem smislu.

Bila je precej aktualna, če vemo, da je *Intelligenzblatt* v svojem zgodovinskem razvoju, zlasti pa v drugi polovici 19. stoletja, počasi začel slediti tržnim zakonitostim. Ustanovljeni so bili celo ekspediti, ki so se ukvarjali izključno z zbiranjem in posredovanjem oglasov.⁹⁶

Glava priloge se je ujemala z glavo glavnega lista. Kar zadeva njegovo obliko in vsebino je bila identična, ko pa je uredništvo prevzel Vinzenz Rizzi, je prišlo do vsebinskih razlik. Glava časopisa je namreč od takrat dalje prinašala podatek o ceni oglasov, priloga pa ne. Priloga *Klagenfurter Zeitung* je zaračunavala enako ceno za enkratno objavo oglasa kot *Cillier Zeitung*, nižji ceni pa sta veljali za dvakratno objavo, 3½ kr, in za trikratno objavo, 4 kr.⁹⁷ Cene oglasov v *Laibacher Zeitung* imamo le za večje, 12-vrstične oglase, zato so tudi cene precej višje. Za enkratno objavo takega oglasa je bilo treba odšteti 40 kr, za dvakratno 50 kr in za trikratno objavo kar 1 gld.⁹⁸

Meja med *Amtsblattem* in *Intelligenzblattem* vsaj v začetku leta 1848 ni bila ostra, saj so bile uredbe in različni oglasi objavljeni kar v prilogi. Bolj izrazita je delitev postala šele po spremembi urednika.

⁹⁶ Karl Schottenloher, *Flugblatt und Zeitung*. Berlin, 1922, str. 462–463.

⁹⁷ KZ, 30. 12. 1848, št. 77, str. 305.

⁹⁸ Pränumerations-Einladung, *Intelligenzblatt zur Laibacher Zeitung*, 12. 12. 1848, št. 149, v: LZ, 12. 12. 1848, št. 149, str. 452.

Časopisni oglasi in *Slovensko društvo*

Poleg oglasov za celjski nemški časopis je celovski časopis oglaševal še za *Laibacher Zeitung* ter *Illyrisches Blatt*,⁹⁹ *Slovenijo*¹⁰⁰ in v zadnji decembrskih številkah še za »beliebte und ungewöhnlich stark verbreitete *Kmetijske rokodelske in narodske Novice*«. ¹⁰¹ Bralci celovškega časopisa so bili dobro seznanjeni, kje lahko pridejo do slovenskih časopisov. Tamkajšnje *Slovensko društvo*¹⁰² je namreč svoje člane večkrat pozvalo na naročilo časopisov v nemškem jeziku (*Klagenfurter* -, *Laibacher* -, *Gratzer* -, *Agramer* -, *Südslavische Zeitung*, *Lloyd*, *Slavische Centralblätter*, *Laibacher Theologische Zeitung*) in slovanskih časopisov za leto 1849: *Slovenija*, *Novice kmetijskih, rokodeljskih in narodnih reči*, *Štajerske slovenske novine*, *Cerkveni časopis*, *Vedež*, *Slavenski jug*, *Horvatske, slavonske i dalmatinske novine s Danicam*, *Katolički zagrebcki list*, *Zora dalmatinska*, *Beogradske novine*, *Narodny noviny*.¹⁰³

Slovensko društvo v Celovcu je nastalo konec leta 1848, in sicer so o njegovi ustanovitvi poročale tudi *Novice*.¹⁰⁴ V revolucionarnem letu 1848/49 je prvič prišlo do javnega formiranja društev političnega značaja, ki je bilo omejeno na ozek sloj mestnega prebivalstva. Torej ravno nasprotno društvom iz predmarčnega obdobja oziroma konca 18. stoletja, ki so bili množični.¹⁰⁵

Koroška je v primerjavi z drugimi deželami v monarhiji bila po številu društev konec leta 1856 z 21 društvi skorajda na zadnjem mestu. Naj samo za primerjavo zapišemo, da je bilo število društev na Štajerskem istega leta

⁹⁹ KZ, 26. 6. 1848, št. 63, str. 1114–1115.

¹⁰⁰ *Intelligenzblatt zur Klagenfurter Zeitung*, 30. 8. 1848, št. 26, nepaginirano, v: KZ, 30. 8. 1848, št. 26.

¹⁰¹ *Intelligenzblatt zur Klagenfurter Zeitung*, 23. 12. 1848, št. 75, str. 139, v: KZ, 23. 12. 1848, št. 75, *Intelligenzblatt zur Klagenfurter Zeitung*, 28. 12. 1848, št. 76, str. 143, v: KZ, 28. 12. 1848, št. 76 in *Intelligenzblatt zur Klagenfurter Zeitung*, 30. 12. 1848, št. 77, str. 143, v: KZ, 30. 12. 1848, št. 77, *Intelligenzblatt zur Klagenfurter Zeitung*, 22. 12. 1849, št. 153, str. 335, v: KZ, 22. 12. 1849, št. 153.

¹⁰² Več o društvu Stane Granda, Koroški Slovenci v letu 1848/1849, v: Andreas Moritsch (ur.), *Pomlad narodov/Völkerfrühling*, Klagenfurt/Celovec–Ljubljana–Wien, 1999, str. 186–199 in Janko Pleterski, *Narodna in politična zavest na Koroškem*, str. 26.

¹⁰³ *Intelligenzblatt zur Klagenfurter Zeitung*, 30. 12. 1848, št. 77, str. 143, v: KZ, 30. 12. 1848, št. 77, *Intelligenzblatt zur Klagenfurter Zeitung*, 2. 1. 1849, št. 1, nepaginirano, v: KZ, 2. 1. 1849, št. 1.

¹⁰⁴ Stane Granda, Koroški Slovenci v letu 1848/1849, str. 186.

¹⁰⁵ Izčrpna predstavitev društev iz tega obdobja Wilhelm Wadl, *Die demokratische Bewegung in Kärnten im Jahre 1848*, v: *Carinthia I* 174, 1984, str. 375–412.

kar 157.¹⁰⁶ Iz bralnega krožka je konec leta 1848 v Celovcu nastalo Slovensko društvo, ki si je prizadevalo za razvoj nacionalnosti, in sicer »[...] durch die vom Gesetze zugestandenen Mittel, insbesondere durch Ausbildung der slovenischen Sprache und durch das Studium anderer slavischer Dialekte.«¹⁰⁷

Program društva je temeljil na prizadevanjih za slovenski jezik, ob čemer pa se politični stvarnosti ni bilo povsem mogoče izogniti. Program sestavljajo štiri točke, v katerih se zavzemajo za razdelitev Koroške na slovenski in nemški krog. V slovenskem krogu naj bodo vse uradne službe (uradi, pisarne) v slovenskem jeziku, v šolah naj bo poučevalni jezik slovenščina, saj slovenski jezik ne sme ponikniti v bodoči nemški državi. Želeli so, da se stara delitev na zgornjo in spodnjo Koroško nadomesti z delitvijo na slovenski in nemški del, zagovarjali so enakopravnost jezikov.¹⁰⁸ Prvi občni zbor je celovško društvo imelo 14. decembra. Na njem sta se predstavila začasni predsednik dr. Jurij Hladnik in tajnik Andrej Einspieler.¹⁰⁹ Članstva je bilo malo, poglobitni namen pa predvsem večerno druženje, učenje slovenskega, češkega in »ilirskega« jezika, petje in javno nastopanje. Interno so organizirali tudi poučevanje materinščine, ki ga je vodil gospod Anton Janeschitz,¹¹⁰ tudi večkratni oglaševalec v *Klagenfurter Zeitung*.¹¹¹

Seje društva so bile vsak teden, in sicer v drugem nadstropju lokala *Zum goldenen Bären*.¹¹² Odbor slovenskega društva v Celovcu se je hitro odzval na obvestilo celovškega časopisa, ki je objavilo naročilo ministrstva, da se zakoni prevedejo tudi v »slovenische Sprache«.¹¹³ Ljubljansko Slovensko društvo je namreč že začelo s prevajanjem zakonov in jih je nekaj celo že objavilo. Hkrati z objavo je ljubljansko društvo prosilo vsa Slovenska društva oziroma vse pravne strokovnjake in jezikoslovce, naj sporočijo morebitne pripombe oziroma predloge izboljšav prevedenih vsebin. Za celovško društvo je bila dolžnost sodelovati v takem projektu, zato poziva vse pravnike, »[...] welche der slovenischen Sprache mächtig sind, oder sich darin noch weiteres ausbilden wollen«, naj se udeležijo seje, ki bo 5. marca v prostorih društva.¹¹⁴

¹⁰⁶ Werner Drobesh, *Vereine und Verbände in Kärnten (1848–1938)*, Klagenfurt 1991, str. 33.

¹⁰⁷ Prav tam, str. 31.

¹⁰⁸ Stane Granda, *Koroški Slovenci v letu 1848/1849*, str. 186–187.

¹⁰⁹ Andrej Einspieler (13. 11. 1813 Sveče v Rožu – 16. 1. 1888 Celovec), SBL 1, str. 151–155.

¹¹⁰ Stane Granda, *Koroški Slovenci v letu 1848/1849*, str. 189–195.

¹¹¹ *Intelligenzblatt zur Klagenfurter Zeitung*, 4. 1. 1849, št. 2, str. 4, v: KZ, 4. 1. 1849, št. 2.

¹¹² *Einladung*, KZ, 3. 3. 1849, št. 27, str. 115.

¹¹³ Prav tam.

¹¹⁴ Prav tam.

Slovensko društvo je v obravnavanem časopisu leta 1848 večkrat oglaševalo,¹¹⁵ prav tako pa tudi v letu 1849. Januarja je poleg napovedi naslednje seje reagiralo na govorice, češ da društvo postavlja ovire in ne dovoli dostopa vsakomur. Društvo je poudarilo, da so seje, ki so vsako sredo ob 18. uri, odprte za vsakogar, prav tako so prosto dostopni vsi protokoli sej. Pisanje se zaključi z razlago vzrokov nastanka tovrstnih govoric: »Es ist somit ein Zeichen entweder von Unwissenheit oder von Böswilligkeit, wenn man das Gerücht verbreitet oder als wahr annimmt, daß der slovenische Verein die Öffentlichkeit scheue.«¹¹⁶ Glede na to, da je bil oglas natistnjen večkrat, sklepamo, da so bili tovrstni očitki Slovenskemu društvu v Celovcu kar pogosti.¹¹⁷

Knjižni oglasi

Poleg že omenjenih časopisnih oglasov in oglasov, v katerih so posamezni gostilničarji obveščali, katere časopise se je v njihovih kavarnah bralo, je *Klagenfurter Zeitung* objavljaj knjižne oglase.

Številni knjigotrški oglasi niso novost leta 1848, saj jim sledimo že iz 18. stoletja. Pri nas jih je najprej tiskal *Wochentliches Kundschaftsblatt des Herzogthum Krain*.¹¹⁸

V celovškem osrednjem časopisu niso bili prav številni, so pa zanimivi, ker med njimi najdemo tudi slovenske knjige. Tako že kmalu po revolucij zasledimo oglas za *Evangelij in Branje ali Pisme* ter prevode Karla Robide,¹¹⁹ meniha benediktinskega reda, in sicer *Molitev in Andohti pred troštljivo, gnadjivo podobo s' trnjem britko kronane Svete glave* ter *Veliki*

¹¹⁵ Intelligenzblatt zur Klagenfurter Zeitung, 2. 12. 1848, št. 66, str. 120, v: KZ, 2. 12. 1848, št. 66, Intelligenzblatt zur Klagenfurter Zeitung, 5. 12. 1848, št. 67, str. 122, v: KZ, 5. 12. 1848, št. 67 in Intelligenzblatt zur Klagenfurter Zeitung, 7. 12. 1848, št. 68, str. 124, v: KZ, 7. 12. 1848, št. 68.

¹¹⁶ Intelligenzblatt zur Klagenfurter Zeitung, 23. 1. 1849, št. 10, nepaginirano, v: KZ, 23. 1. 1849, št. 10.

¹¹⁷ Intelligenzblatt zur Klagenfurter Zeitung, 27. 1. 1849, št. 12, nepaginirano, v: KZ, 27. 1. 1849, št. 12.

¹¹⁸ Anja Dular, Živeti od knjig. Zgodovina knjigotrštva na Kranjskem do začetka 19. stoletja, Ljubljana, 2002, str. 26. *Wochentliches Kundschaftsblatt des Herzogthum Krain* – časopis, ki je izhajal v Ljubljani med 1775–1776. Tanja Žigon, Nemško časopisje na Slovenskem, Ljubljana 2001, str. 16 in 83.

¹¹⁹ Karl Robida (13. okt. 1804 Ljubljana, + 4. okt. 1877 Celovec). <http://nl.ijs.si/fedora/get/sbl:2586/VIEW/> (26. 2. 2013)

teden kakor ga obhaja mati katoliška cerkev.¹²⁰ Oglas za omenjeni Evangelij je časopis skupaj z oglasom za nov molitvenik v slovenskem jeziku *Hvala inu pozheshenje presvetiga reshniga Telesa* ponovil še junija¹²¹ in še naslednje leto.¹²² Omenjeni Robida je prevedel tudi *Maria sedem Shalosti nash isgled in tolash*.¹²³

Za 2 kr je bilo na voljo poročilo o marčevskih dogodkih *Le sem, Slovenzi! poslushajti, kaj se je une dni v Dunaji (v Wieni) sgodilo*.¹²⁴ Tudi *Gebet des Trostes* je bila na voljo v »*Windischer Sprache*«. ¹²⁵ V letu 1849 izpostavimo še oglasa za delo že omenjenega Antona Janežiča, profesorja slovenskega jezika na celovski gimnaziji, z naslovom *Formlehre*,¹²⁶ in Murkove *Theoretisch – praktische Grammatik der slovenischen Sprache*, ki je izšla v Gradcu.¹²⁷

Knjižni oglasi so v primerjavi s knjižnimi oglasi celjskega nemškega časopisa precej manj obsežni, je pa zato na seznamu knjig najti številne slovenske, česar v celjskem časopisu ne najdemo.

Drugi oglasi javnega značaja

Uradni oziroma državni oglasi so urejali splošne družbeno, politične, gospodarske zadeve in so nam po večini znane. Omenili smo že redne objave ilirskega gubernija, ki so urejale življenje takratnega prebivalstva: šolskih objav (začetek študija, štipendisti ...), bančne zadeve (obligacije, denar ...), vojaške zadeve ali pa provizorični občinski zakon.¹²⁸

¹²⁰ Intelligenzblatt zur Klagenfurter Zeitung, 29. 3. 1848, št. 26, str. 644, v: KZ, 29. 3. 1848, št. 26, Intelligenzblatt zur Klagenfurter Zeitung, 20. 3. 1848, št. 34, str. 67, v: KZ, 20. 3. 1848, št. 34.

¹²¹ Intelligenzblatt zur Klagenfurter Zeitung, 21. 6. 1848, št. 61, str. 1094, v: KZ, 21. 6. 1848, št. 61.

¹²² Anhang, KZ, 1. 3. 1849, št. 26, str. 112.

¹²³ Intelligenzblatt zur Klagenfurter Zeitung, 12. 7. 1848, št. 12, str. 26, v: KZ, 28. 7. 1848, št. 12.

¹²⁴ Intelligenzblatt zur Klagenfurter Zeitung, 6. 4. 1848, št. 28, str. 683, v: KZ, 6. 4. 1848, št. 28.

¹²⁵ Intelligenzblatt zur Klagenfurter Zeitung, 28. 9. 1848, št. 38, str. 79, v: KZ, 28. 9. 1848, št. 38.

¹²⁶ Intelligenzblatt zur Klagenfurter Zeitung, 8. 3. 1849, št. 29, str. 55, v: KZ, 8. 3. 1849, št. 29.

¹²⁷ Intelligenzblatt zur Klagenfurter Zeitung, 22. 12. 1849, št. 153, nepaginirano, v: KZ, 22. 12. 1849, št. 153, Intelligenzblatt zur Klagenfurter Zeitung, 29. 12. 1849, št. 154, str. 337, v: KZ, 29. 12. 1849, št. 154.

¹²⁸ KZ, 24. 3. 1849, št. 36 in KZ, 27. 3. 1849, št. 37.

Omenimo naj, da je *Klagenfurter Zeitung* tovrstne oglase objavljajal včasih v *Intelligenzblatt*, včasih v *Amtsblatt*. Objavljeni so bili v nemškem, italijanskem,¹²⁹ številni pa tudi v slovenskem jeziku. Med slovenskimi tako najdemo na primer Provisorische Verordnung gegen den Mißbrauch der Presse,¹³⁰ *Razglas ilirskega poglavarstva o postavitvi telegrafov od Celja do Gorice*,¹³¹ *Izpisek iz policijske postave za železnice od 18. sušca 1847*,¹³² *Oznaniilo zastran noviga drobniga denarja*,¹³³ *Razglas c.k. ilirskega poglavarstva zastran štempela drugopisov (Duplokat) obsojil ali urtelnov, izročenih sklepov po mertvih*.¹³⁴

Prvo slovensko oznanilo sicer najdemo že teden po revoluciji, in sicer o bankovcih: *Tergovci u Zelovzu jemljajo she sa naprej Banknote sa popolnoma kakor srebern denar*.¹³⁵

Zanimivo je bilo, da je bilo v sklopu uredbe o kaznovanju izgređništva kar obširno opisano izgređništvo na iškem gradu.¹³⁶ *Amtsblatt* je poročal o veliki škodi, ki je bila napravljena ne le na hiši in pohištvu. Izgređniki so se lotili celo kleti in iz sodov izpustili vso vino. Uredba predvideva kaznovanje nasilnežev, ki bodo morali povrniti škodo, in svari pred tovrstnimi izbruhi ter grozi s smrtno kaznijo. Gotovo gre pri objavi tovrstnih novic tudi za svarilo, sploh če vemo, da je bilo gibanje slovenskih kmečkih množic v letu 1848 močnejše kot v nemškem kmečkem delu. Zato se ne gre čuditi, da je ilirski gubernij 24. aprila 1848 za slovenski del Koroške, prav tako kot za Kranjsko, odsvetoval organiziranje brambovske »črne vojske« (Volkssturm), češ da je ljudstvo preveč nemirno, da bi mu dali v roke orožje; ugotavlja še, da so pogoji dani le v nemškem delu.¹³⁷ Verjetno je kmečkim nastopom pripomogla jezikovna enotnost, pa tudi močno razgibano kranjsko področje, glavni razlog pa je bil v različnosti pogojev kmečkega gospodarstva med slovenskim delom na jugovzhodu in jugu ter nemškim

¹²⁹ Avviso di concorso, *Amtsblatt zur Klagenfurter Zeitung*, 23. 9. 1848, št. 36, v: KZ 23. 9. 1848, št. 26 in Editto, *Amtsblatt zur Klagenfurter Zeitung*, 2. 1. 1849, št. 1, str. 1–2, v: KZ, 2. 1. 1849, št. 1.

¹³⁰ *Amtsblatt zur Klagenfurter Zeitung*, 21. 7. 1848, št. 9, v: KZ, 21. 7. 1848, št. 9.

¹³¹ *Amtsblatt, zur Klagenfurter Zeitung*, 30. 9. 1848, št. 39, v: KZ, 30. 9. 1848, št. 39, str. 1.

¹³² Prav tam, str. 2.

¹³³ *Amtsblatt zur Klagenfurter Zeitung*, 17. 10. 1848, št. 46, nepaginirano, v: KZ, 17. 10. 1848, št. 46.

¹³⁴ *Amtsblatt zur Klagenfurter Zeitung*, 31. 10. 1848, št. 52, nepaginirano, v: KZ, 31. 10. 1848, št. 52.

¹³⁵ *Intelligenzblatt zur Klagenfurter Zeitung*, 24. 3. 1848, št. 24, str. 625, v: KZ, 24. 3. 1848, št. 24.

¹³⁶ *Amtsblatt zur Laibacher Zeitung*, 29. 3. 1848, št. 26, str. 639, v: KZ, 29. 3. 1848, št. 26.

¹³⁷ Janko Pleterski, *Narodna in politična zavest na Koroškem*, Ljubljana 1965, str. 22.

delom na severozahodu in severu.¹³⁸ Dejstvo je, da se je razburjenost na podeželju umirila po objavi zakona o zemljiški odvezi in kmetje se tudi v času oktobrskega obračuna z revolucijo na Dunaju, podobno kot v vseh avstrijskih deželah, niso zganili iz brezbrižnosti.¹³⁹

Uradni list je bil v drugem obdobju izhajanja *Klagenfurter Zeitung* bolj obsežen in poln lokalnih oglasov. Tudi v letu 1849 je bil praktično celoten prostor namenjen objavi seznamov vojaških obveznikov, zato so bili oglasi večkrat tudi v rubriki *Anhang*.¹⁴⁰ Precej pogosti so bili oglasi o urejanju cest, predvsem v Pliberku.¹⁴¹

Morda naj na tem mestu izpostavimo še dve strani dolg oglas direkcije zdravilišča Laško, ki ga je prinesla druga majska številka. Bralci so se lahko zelo podrobno seznanili s cenami najema različnih tipov sob, kopalnih storitev in hrane. Navedene pa so bile tudi cene najema prostora v gospodarskem poslopju, kjer je bil prostor za konje in vozove.¹⁴²

Oglasi privatnega značaja

Privatno oglaševanje v časopisu ima za sodobnega bralca dvojni pomen. Na eni strani kažejo podobo takratnega lokalnega dogajanja, na drugi pa kje vse so časopis brali. Poleg že omenjenih skupin bi oglase lahko razdelili v več skupin, in sicer licitacije, oglasi za delo, že omenjeni knjižni oglasi, svarila, prodaja nepremičnin, kot na primer v Trgu (Feldkirchen), kjer so prodajali sadovnjak in zelenjavni vrt,¹⁴³ oziroma najem nepremičnin, kot na primer v Velikovcu (Völkermarkt).¹⁴⁴ Pri prodaji nepremičnin omenimo oglas za prodajo *Glas-Fabrik* nekje na Štajerskem. Kraj lahko le ugibamo, saj so interesi svoje ponudbe morali oddati na pošti kot *posta restante*.¹⁴⁵

¹³⁸ Prav tam, str. 23.

¹³⁹ Bogo Grafenauer, Slovenski kmet v letu 1848, Ljubljana 1949, str. 53 in 57.

¹⁴⁰ Amtsblatt zur Klagenfurter Zeitung, 27. 2. 1849, št. 25, v: KZ, 27. 2. 1849, št. 25.

¹⁴¹ Intelligenzblatt zur Klagenfurter Zeitung, 13. 2. 1848, št. 13, str. 331, v: KZ, 13. 2. 1848, št. 13.

¹⁴² KZ, 3. 5. 1848, št. 40, nepaginirano.

¹⁴³ Intelligenzblatt zur Klagenfurter Zeitung, 30. 1. 1849, št. 13, nepaginirano, v: KZ, 30. 1. 1849, št. 13.

¹⁴⁴ Intelligenzblatt zur Klagenfurter Zeitung, 25. 1. 1849, št. 11, str. 22, v: KZ, 25. 1. 1849, št. 11.

¹⁴⁵ Intelligenzblatt zur Klagenfurter Zeitung, 13. 2. 1849, št. 19, str. 38, v: KZ, 13. 2. 1849, št. 19, Intelligenzblatt zur Klagenfurter Zeitung, 20. 2. 1849, št. 22, str. 42, v: KZ, 20. 2. 1849, št. 22.

Med avtorji nepremičninskih oglasov zasledimo številna slovenska imena. Tako je Gregor Woschitz v Tinjah (Tainach) prodajal posestvo,¹⁴⁶ Katarina Debella iz Brež (Freisach) je v bližini kraja za več let želela oddati *Mineralbad* skupaj z gostiščem,¹⁴⁷ v Šentvidu (St. Weit) pa je kavarno prodajal Joseph Pickl.¹⁴⁸

Pogosto so oglaševali tudi licitacije. Najpogosteje se je licitiralo s slamo v Krki (Gurk),¹⁴⁹ z žitom v Osojah (Ossiach),¹⁵⁰ kjer so prodajali tudi konje.¹⁵¹ Konje so prav tako licitirali v Velikovcu (Völkermarkt),¹⁵² vino pa na Ptuj in Žovneku.¹⁵³ Zanimiv je tudi oglas iz Novega mesta, kjer so licitirali hrastova debla.¹⁵⁴

Oglasi, ki so nudili zaposlitev, so bili redki, tako se je v Celovcu iskalo nižjega uradnika, ki je moral pokazati znanje *slavischer Sprache*.¹⁵⁵ Številčnejši so bili oglasi, v katerih so se oglaševale storitve. Tako je poučevanje slovenskega jezika ponujal že omenjeni Anton Janeschitz,¹⁵⁶ Raimund Poglajen iz Celovca pa pouk iz italijanskega, francoskega in angleškega jezika.¹⁵⁷ Pri oglasih s šolsko vsebino omenimo še oglas Ferdinanda Mahra, ta je najavljal začetek šolskega leta v trgovski šoli, ki je delovala že 14 let in je bila v provinci precej znana.¹⁵⁸

¹⁴⁶ Intelligenzblatt zur Klagenfurter Zeitung, 9. 1. 1848, št. 3, str. 57, v: KZ, 9. 1. 1848, št. 3.

¹⁴⁷ Intelligenzblatt zur Klagenfurter Zeitung, 26. 1. 1848, št. 8, str. 217, v: KZ, 26. 1. 1848, št. 8.

¹⁴⁸ Intelligenzblatt zur Klagenfurter Zeitung, 13. 1. 1849, št. 6, nepaginirano, v: KZ, 13. 1. 1849, št. 6.

¹⁴⁹ Amtsblatt zur Klagenfurter Zeitung, 1. 3. 1848, št. 18, str. 466, v: KZ, 1. 3. 1848, št. 18 in Intelligenzblatt zur Klagenfurter Zeitung, 15. 3. 1849, št. 32, str. 116, v: KZ, 15. 3. 1849, št. 32.

¹⁵⁰ Intelligenzblatt zur Klagenfurter Zeitung, 15. 3. 1849, št. 32, str. 117, v: KZ, 15. 3. 1849, št. 32.

¹⁵¹ Intelligenzblatt zur Klagenfurter Zeitung, 12. 6. 1848, št. 57, str. 1049, v: KZ, 12. 6. 1848, št. 57.

¹⁵² Intelligenzblatt zur Klagenfurter Zeitung, 27. 2. 1849, št. 25, str. 47, v: KZ, 27. 2. 1849, št. 25.

¹⁵³ Intelligenzblatt zur Klagenfurter Zeitung, 30. 6. 1848, št. 65, str. 1137, v: KZ, 30. 6. 1848, št. 65, Amtsblatt zur Klagenfurter Zeitung, KZ, 7. 10. 1848, št. 42, str. 86, v: KZ, 7. 10. 1848, št. 42 in Amtsblatt zur Klagenfurter Zeitung, 18. 8. 1848, št. 21, nepaginirano, v: KZ, 18. 8. 1848, št. 21.

¹⁵⁴ Amtsblatt zur Klagenfurter Zeitung, 17. 10. 1848, št. 46, str. 174, v: KZ, 17. 10. 1848, št. 46, Amtsblatt zur Klagenfurter Zeitung, 19. 10. 1848, št. 47, nepaginirano, v: KZ, 19. 10. 1848, št. 47.

¹⁵⁵ Intelligenzblatt zur Klagenfurter Zeitung, 1. 2. 1849, št. 14, nepaginirano, v: KZ, 1. 2. 1849, št. 14.

¹⁵⁶ Intelligenzblatt zur Klagenfurter Zeitung, 4. 1. 1849, št. 2, str. 4, v: KZ, 4. 1. 1849, št. 2.

¹⁵⁷ Intelligenzblatt zur Klagenfurter Zeitung, 2. 1. 1849, št. 1, nepaginirano, v: KZ, 2. 1. 1849, št. 1.

¹⁵⁸ Anhang, Klagenfurter Zeitung, 25. 8. 1848, št. 24, str. 96.

Matthäus Markus iz Lipnice (Leibnitz) je z oglasi poskušal povečati prodajo svojih ornamentov.¹⁵⁹ Tudi modistka Fani Preschern je ponujala storitve in izdelke. Kje točno je živela, ne vemo, verjetno pa ne v Celovcu, saj so bili v njenih oglasih navedeni le naslovi, kjer so stranke lahko oddale materiale ali naročila.¹⁶⁰

Svarila, za današnji čas nerazumljiva, čeprav morda niti ne tako nepotrebna, so bila v tistem času precej pogosta. Njihove objave lahko spremljamo v *Cillier Zeitung* kot tudi v osrednjem celovškem. Po pričakovanjih so bili med avtorji svaril bogatejši, kot trgovec Georg Egger¹⁶¹ ali kot morda njegova sorodnica Marie Theresie Egger, ki je javno oznanila, da ne bo plačala nobenega dolga, če bi si kdor koli sposojal na njen račun.¹⁶² Med avtorji svarila najdemo tudi Antona Knausa iz Marije na Zilji (Maria Gail)¹⁶³ ali Josepha Ullmanna iz Prevalj.¹⁶⁴ Iz leta 1849 naj omenimo še Josefino Gozzani Marquise de St. George iz Tourina,¹⁶⁵ markizo, ki je z večkratnim oglaševanjem seznanjala javnost, da ne bo prevzemala nobenih dolgov na svoje ime. Vse skupaj je moralo biti precej hudo, saj je oglas izšel tudi v marcu istega leta, le da je tokrat svaril markiz.¹⁶⁶

Če je revolucija omogočila politična razglabljanja v časopisih, sta njen propad in ponovna vzpostavitev cenzure povzročila, ne le propad številnih časopisov, ampak tudi vsebinske spremembe obstoječih. To spremembo je opaziti tudi v *Klagenfurter Zeitung*. Časopis je po propadu revolucije ponovno začel kazati zanimanje za kulturne dogodke, kar dokazujejo oglasi,

¹⁵⁹ Intelligenzblatt zur Klagenfurter Zeitung, 24. 2. 1849, št. 24, str. 45, v: KZ, 24. 2. 1849, št. 24, Intelligenzblatt zur Klagenfurter Zeitung, 24. 3. 1848, št. 36, str. 71, v: KZ, 24. 3. 1848, št. 36.

¹⁶⁰ Intelligenzblatt zur Klagenfurter Zeitung, 24. 2. 1849, št. 24, str. 45, v: KZ, 24. 2. 1849, št. 24, Intelligenzblatt zur Klagenfurter Zeitung, 27. 2. 1849, št. 25, str. 47, v: KZ, 27. 2. 1849, št. 25.

¹⁶¹ Intelligenzblatt zur Klagenfurter Zeitung, 13. 1. 1849, nepaginirano, v: KZ, 13. 1. 1849, št. 6.

¹⁶² Intelligenzblatt zur Klagenfurter Zeitung, 12. 5. 1848, št. 44, str. 875, v: KZ, 12. 5. 1848, št. 44.

¹⁶³ Intelligenzblatt zur Klagenfurter Zeitung, 20. 1. 1849, št. 6, str. 18, v: KZ, 20. 1. 1849, št. 9 in Intelligenzblatt zur Klagenfurter Zeitung, 23. 1. 1849, št. 10, nepaginirano, v: KZ, 23. 1. 1849, št. 10.

¹⁶⁴ Intelligenzblatt zur Klagenfurter Zeitung, 10. 7. 1848, št. 4, str. 8, v: KZ, 10. 7. 1848, št. 4.

¹⁶⁵ Intelligenzblatt zur Klagenfurter Zeitung, 27. 2. 1849, št. 25, str. 47, v: KZ, 27. 2. 1849, št. 25, Anhang, KZ, 1. 3. 1849, št. 26, str. 112 in Intelligenzblatt zur Klagenfurter Zeitung, 1. 3. 1849, št. 26, nepaginirano, v: KZ, 1. 3. 1849, št. 26.

¹⁶⁶ Intelligenzblatt zur Klagenfurter Zeitung, 6. 3. 1849, št. 28, str. 51, v: KZ, 6. 3. 1849, št. 28, Intelligenzblatt zur Klagenfurter Zeitung, 8. 3. 1849, št. 29, str. 55, v: KZ, 8. 3. 1849, št. 29.

predvsem vabila na gledališke igre, kot na primer *Urbild des Tartüffe*,¹⁶⁷ ali druge družabne dogodke, kot je *Maskenball*.¹⁶⁸ V letu 1849 so objave za tovrstne dejavnosti še pogostejše in jih lahko preberemo ne le v prilogi,¹⁶⁹ ampak tudi v *Anhang*.¹⁷⁰

Sklep

Z analizo osrednjega celovškega časopisa smo želeli v prvi vrsti predstaviti njegov odnos do aktualnih vprašanj v revolucionarnem letu 1848/1849 s posebnim poudarkom na slovenstvu in vlogo njenega osrednjega akterja Vinzenza Rizzija kot glavnega urednika časopisa. Časopis se je v prvi vrsti zavedal pridobitev revolucije in jih podpiral. Veselil se je svobode tiska in se hkrati zavedal novih nalog, ki jih je prinesla odprava cenzure. Sledil je družbenopolitičnemu dogajanju in se držal zastavljenih smernic, torej velikonemškega koncepta, pri čemer pa se je zelo zavedal slovenstva. Ne samo kot jezikovno samostojnega področja znotraj nedeljive Avstrije, ampak tudi kot enakopravnega akterja med narodi v bodoči novi državi.

Osrednji celovski časopis je torej v velikonemškem duhu revolucijo podpiral, slovenskega revolucionarnega gibanja pa ni prav posebej spremljal, še manj podpiral. Pri tem ne opazimo sovražnosti, morda gre pri tem bolj za »gledanje navzdol«. Zdi se, da gresta obe revolucionarni struji, nemška in slovenska, bolj druga mimo druge, pri čemer ne gre za izgrede, pač pa bolj za zavedanje obeh. Ob branju lahko čutimo nenaklonjenost oziroma tiho nestrinjanje podrejenosti Ilirskemu guberniju s sedežem v Ljubljani, kar pa je glede na odkrito in stalno prizadevanje *Klagenfurter Zeitung* za neodvisno Koroško bilo pričakovano. Ta prizadevanja so enkrat bolj očitna, drugič manj, kažejo pa se tudi v premiku objav uradnih novic v zadnji del in ne v sprednji del časopisa.

¹⁶⁷ Intelligenzblatt zur Klagenfurter Zeitung, 29. 3. 1848, št. 26, str. 644, v: KZ, 29. 3. 1848, št. 26.

¹⁶⁸ Intelligenzblatt zur Klagenfurter Zeitung, 1. 2. 1849, št. 14, str. 27, v: KZ, 1. 2. 1849, št. 14, Intelligenzblatt zur Klagenfurter Zeitung, 3. 2. 1849, št. 15, str. 29, v: KZ, 3. 2. 1849, št. 15, Intelligenzblatt zur Klagenfurter Zeitung, 6. 2. 1849, št. 16, nepaginirano, v: KZ, 6. 2. 1849, št. 16, Intelligenzblatt zur Klagenfurter Zeitung, 8. 2. 1849, št. 17, str. 76, v: KZ, 8. 2. 1849, št. 17, Intelligenzblatt zur Klagenfurter Zeitung, 10. 2. 1849, št. 18, nepaginirano, v: KZ, 10. 2. 1849, št. 18.

¹⁶⁹ Intelligenzblatt zur Klagenfurter Zeitung, 6. 2. 1849, št. 16, str. 32, v: KZ, 6. 2. 1849, št. 16.

¹⁷⁰ Anhang, KZ, 17. 2. 1849, str. 92.

Pri analizi smo celovski časopis večkrat primerjali s celjskim *Cillier Zeitung*, ker je izhajal v podobnih razmerah. Pri tem mislimo na nacionalno mešano področje, kjer so nacionalna nasprotja postajala vse očitnejša. Oba časopisa sta se zavedala obstoja dveh različnih narodov (če lahko že govorimo o narodih), če ne drugače, vsaj kar se tiče različnosti jezika. Razlika je v tem, da se je celovski večkrat jasno postavil na slovensko stran, medtem ko nemški celjski tega ni napravil odkrito. Nacionalna nasprotja v Celju so postajala vse očitnejša in časopis teh nemirov ni želel še dodatno razpihovati.

Oglasi, ki so izhajali tako v *Intelligenzblatt zur Klagenfurter Zeitung*, *Anhang*u in tudi v *Amtsblattu*, nam kažejo podobo takratnega življenja izven koroške prestolnice, torej v krajih s ponekod celo večinskim slovenskim prebivalstvom. Kljub temu da je bila večina kmečkega porekla, pa imena avtorjev kažejo, da so se ukvarjali tudi z drugimi dejavnostmi.

Seznam kratic

SBL 1: *Slovenski biografski leksikon* 1, Jugoslovanska tiskarna v Ljubljani, Zadruga gospodarska banka, Ljubljana, 1925–1932.

SBL 2: *Slovenski biografski leksikon* 2, Jugoslovanska tiskarna v Ljubljani in Tiskarna ljudske pravice, Ljubljana 1993, Jugoslovanska tiskarna v Ljubljani, 1952.

SBL 3: *Slovenski biografski leksikon* 3, Slovenska akademija znanosti in umetnosti, Tiskarna ljudske pravice, Ljubljana, 1960–1971.

SBL 4: *Slovenski biografski leksikon* 4, ISAZU, Ljubljana, 1980–1991.

Viri

Klagenfurter Zeitung

Cillier Zeitung

Laibacher Zeitung

Journal des oesterreichischen Lloyd

Literatura

Josip Apih, *Slovenci in leto 1848*. Matica Slovenska, tisk Blaznikov, Ljubljana, 1888.

Wilhelm Baum, Urban Jarnik und das Selbstbewusstsein der Kärntner Slowenen im Vormärz. V: Andreas Moritsch (ur.), *Pomlad narodov/Völkerfrühling*, Mohorjeva založba/Hermagoras Verlag, Klagenfurt/ Celovec–Ljubljana–Wien, 1999, str. 53–80.

Wilhelm Baum, Die Rezeption neuer philosophischer Strömungen in Kärnten in der Zeit des Vormärz am Beispiel von U. Jarnik, F. E. Pipitz und V. Rizzi (1810–1848). V: *Carinthia I: Mittheilungen des Geschichtsvereines für Kärnten*, letn. 181, J. Leon, Klagenfurt, 1991, str. 351–382.

Janez Cvirn, Nemci na Slovenskem. V: *Nemci na Slovenskem 1941–1955*, Dušan Nečak (ur.), Znanstveni inštitut Filozofske fakultete, Ljubljana 1998, str. 53–98.

Janez Cvirn, Nemško slovenska razmerja v predmarčni dobi. V: Andreas Moritsch (ur.), *Pomlad narodov, Völkerfrühling*, Mohorjeva založba/Hermagoras Verlag, Klagenfurt/Celovec–Ljubljana–Wien, 1991, str. 81–96.

Janez Cvirn, Deutsche und Slowenen in der Untersteiermark: zwischen Kooperation und Konfrontation. V: Heppner (ur.), *Slowenen und Deutsch im gemeinsamen Raum*. R. Oldenbourg Verlag, München, 2002, 111–125.

Janez Cvirn, »Naj se vrne cenzura, ljubša bi nam bila« Avstrijsko tiskovno pravo in slovensko časopisje (1848–1914). V: Mateja Režek (ur.), *Cenzurirano: zgodovina cenzure, na Slovenskem od 19. stoletja do danes*. Nova revija, Ljubljana, 2010, str. 13–44.

Teodor Domej, Dunaj in Koroška v Prešernovem življenju. V: *Melikov zbornik : Slovenci v zgodovini in njihovi srednjeevropski sosedje*. Založba ZRC, ZRC SAZU, Ljubljana, 2001, str. 405–430.

Werner Drobesch, *Vereine und Verbände in Kärnten (1848–1938)*. Verlag des Kärntner Landesarchivs, Klagenfurt, 1991.

Anja Dular, *Živeti od knjig. Zgodovina knjigotrštva na Kranjskem do začetka 19. stoletja*. Zveza zgodovinskih društev Slovenije, Ljubljana, 2002.

Ferdinand Gatti, *Die Ereignisse des Jahres 1848 in der Steiermark*. In Commission bei J. Kienreich, Graz, 1850.

Bogo Grafenauer, *Slovenski kmet v letu 1848*. Zgodovinsko društvo za Slovenijo, Ljubljana 1949.

Bogo Grafenauer, Jarniks »Andeutungen« und ihr Stellenwert in der Forschung zur Germanisierung der Slowenen in Kärnten. V: Urban Jarnik, *Andeutungen über Kärntens Germanisierung*. Klagenfurt Celovec, Drava: Slovenski znanstveni inštitut, 1984, spremna študija.

Stane Granda, Sloveniens Blatt – časopis iz leta 1848. V: *Zgodovinski časopis*, 1994, št. 2, str. 231–252.

Stane Granda, Koroški Slovenci v letu 1848/1849. V: Andreas Moritsch (ur.), *Pomlad narodov, Völkerfrühling*. Mohorjeva založba/Hermagoras Verlag, Klagenfurt/Celovec–Ljubljana–Wien, 1999, str. 157–218.

Stane Granda, Varljivi mir. V: Janez Cvirn (ur.) *Slovenska kronika XIX. stoletja*. Nova revija, Ljubljana, 2001–2003, str. 325.

Igor Grdina, Nacionalizacija Slovencev in njen evropski kontekst. V: Andreas Moritsch (ur.), *Pomlad narodov, Völkerfrühling*. Mohorjeva založba/Hermagoras Verlag, Klagenfurt/Celovec–Ljubljana–Wien, 1999, str. 141–156.

Joachim Hösl, *Von Krain zu Slowenien. Die Anfänge der nationalen Differenzierungsprozesse in Krain und der Untersteiermark von der Aufklärung bis zur Revolution 1768–1848*. München: R. Oldenbourg, 2006.

Robert Kann, *Das Nationalitätenproblem der Habsburgermonarchie*. Böhlaus Nachf. Graz–Köln, 1964.

Larissa Krainer, *Zwei Volksgruppen, zwei Sprachen, eine Gesellschaft*. V: *Stimme: von und für Minderheiten*, 4, št. 10, Bürgerinitiative Demokratisch Leben, Innsbruck, 1994, str. 19.

Vasilij Melik, *Deutsche und Slowenen*. V: Feliks Bister, Peter Vodopivec (ur.), *Kulturelle Wechselseitigkeit in Mitteleuropa. Deutsche und slowenische Kultur in slowenischen Raum vom Anfang des 19. Jahrhunderts bis zum Zweiten Weltkrieg*. Ljubljana, 1995, str. 15–20.

Vasilij Melik, *Frankfurtske volitve*. V: *Zgodovinski časopis*, 2–3, 1948–1949, 1996, str. 69–134.

Hermann Meynert, *Geschichte der Ereignisse in der österreichischen Monarchie während der Jahre 1848 in ihren Ursachen und Folgen*. Verlag und Druck von Carl Gerold und Sohn, Wien, 1853.

Andreas Moritsch, *Revolution 1848 – Österreichs Slaven wohin?* V: Andreas Moritsch (ur.), *Der Prager Slavenkongress 1848*. Böhlau Verlag, Wien–Köln–Weimar, München 2002, 111–125.

Gotbert Moro, »Carinthia« Österreichs älteste Zeitschrift. V: Wolbert Ebne (ur.), *Das ist Kärnten*, 5., geänd. Aufl., Verlag des Landesmuseums Kärnten, Klagenfurt, 2003, str. 90–91.

Erich Nussbaumer, *Geistiges Kärnten: Literatur- und Geistesgeschichte des Landes*, Kleinmayr, Klagenfurt, 1956.

Österreichisches Biographisches Lexikon, 1815–1950.

Ignacij Orožen, *Celska kronika*. J. Jeretin, Cele, 1854.

Mojca Marija Peternel, *Cillier Zeitung 1848*. V: Mira Miladinović Zalaznik (ur.), *Germanistik im Kontaktraum Europa II. Beiträge zur Literatur* (Symposion Ljubljana 17.–20. 4. 2002), Ljubljana 2002, str. 339–357

Marija Mojca Peternel, *Cillier Wochenblatt (Zeitung). Celjski nemški časopis iz leta 1848*. Zgodovinsko društvo Celje, Celje 2006.

Janko Pleterški, *Narodna in politična zavest na Koroškem*. Slovenska matica Ljubljana, 1965.

Janko Pleterški, *Slowenisch oder deutsch? Nationale Differenzierungsprozesse in Kärnten 1848–1914*. Klagenfurt, 1969.

Karl Schottenloher, *Flugblatt und Zeitung: ein Wegweiser durch das gedruckte Tagesschrifttum*. R. C. Schmidt & Co, Berlin, 1922.

Marjan Sturm, *Für eine neue Kultur des Zusammenlebens: den Nationalismus überwinden, das Zusammenleben gestalten*. V: *Kärntner Jahrbuch für Politik*. Kärntner Druck- und Verlagsgesellschaft, Kärntner, 1994, str. 257–263,

Peter Vodopivec, *Socialni in gospodarski nazori v slovenskih in sosednjih pokrajinah v predmarčni dobi*. Dizertacija. Ljubljana, 1978.

Peter Vodopivec, *Slovenci od Kopitarja do Prešerna*. V: Andreas Moritsch (ur.), *Pomlad narodov Völkerfrühling*. Mohorjeva založba/Hermagoras Verlag, Klagenfurt/ Celovec–Ljubljana–Wien, 1999, 13–30.

Wilhelm Wadl, Die demokratische Bewegung in Kärnten im Jahre 1848. V: *Carinthia* I 174, 1984, 375–412.

Wolf, A. A. *Deutsch slovenisches Wörterbuch*. Gedruckt bei Josef Blasnik, Laibach, 1860, 1. in 2. Band.

Constantin Wurzbach, *Biographisches Lexikon des Kaiserthums Oesterreich*, L. C. Zamarski: Kaiserlich – königliche Hof- und Staatsdruckerei. Wien, 1856–1891.

Erich Zöllner, *Geschichte Österreichs*. R. Oldenburg Verlag, München, 1900.

Fran Zwitter, *Nacionalni problemi v Habsburški monarhiji*. Slovenska matica, Ljubljana, 1962.

Tanja Žigon, *Nemško časopisje na Slovenskem*. Študentska založba, Ljubljana, 2001.

KLAGENFURTER ZEITUNG AND SLOVENES IN THE REVOLUTIONARY YEAR 1848/49

Summary

With a special consideration of Slovenhood the article tries to highlight the reports of the central Klagenfurt newspaper *Klagenfurter Zeitung* in the revolutionary year 1848/49. The article tries to analyse the newspaper's attitude towards the then current socio-political questions. The abolition of censorship enabled such (public) discussions and numerous newspapers became places for political discussions and presenting opinions. This was not true only for the newly founded newspapers but also for the already established ones like the *Klagenfurter Zeitung*. In the revolutionary year two different periods of the newspaper can be defined, i.e. the period before Vinzenz Rizzi became editor and the period of his editorship. The article's analysis showed that after the editor was replaced the newspaper became less radical.

While reading the central Klagenfurt newspaper we concentrated on its attitude towards Slovenhood. We found out that the newspaper dealt with all the important questions of that year and did never bypass Slovenhood. The newspaper reported positively on the achievements of the revolution, spoke in favour of the great Germany concept and within it of the indivisible and independent Carinthia, while considering its national disunity. It was aware of both nationalities and defended the national principle mostly within the language frames. The Slovene language was a necessity that had to be introduced in schools and in the provincial assembly.

The newspaper supplement is not very extensive but it offers a great image of the non-political life also outside the capital of Carinthia. There are many Slovene names among the advertisers and many towns that used to have predominantly Slovene population.

DIE »KLAGENFURTER ZEITUNG« UND SLOWENEN IN DEM REVOLUTIONSJAHRE 1848/49

Zusammenfassung

Dieser Artikel möchte die Berichte der zentralen Klagenfurter Zeitung, der „Klagenfurter Zeitung“ in dem Revolutionsjahr 1848/49 mit der besonderen Hinsicht auf das Slowenentum erläutern. In dem Artikel versuchten wir ihre Stellung zu den damaligen

sozialpolitischen Fragen zu analysieren. Die Abschaffung der Zäsur ermöglichte nämlich solche (öffentliche) Debatten und zahlreiche Zeitungen wurden zum Schauplatz politischer Diskussionen bzw. Meinungsschilderungen. Das gilt aber nicht nur für die meisten neugegründeten Zeitungen, sondern auch für die schon etablierten, wie z. B. für die „Klagenfurter Zeitung“. Bei dieser Zeitung können wir im Revolutionsjahr zwei Perioden feststellen, d.h. die Periode bevor Vinzenz Rizzi die Redaktion übernahm und die Periode, als er Redakteur war. Die Analyse der Zeitungsartikel zeigte, dass die Zeitung nach dem Redaktionswechsel weniger radikal wurde.

Beim Lesen der zentralen Klagenfurter Zeitung konzentrierten wir uns vor allem auf ihrer Stellung zu dem Slowenentum. Es stellte sich heraus, dass die Zeitung sich mit allen aktuellen Fragen dieses Jahres beschäftigte und dabei nie das Slowenentum an die Seite schob. Bei der Zeitung freute man sich über die Revolutionserfolge, man befürwortete das Großdeutsche Konzept und im Rahmen dessen auch das unteilbare und unabhängige Kärnten, obwohl man sich bei der Zeitung seiner nationalen Uneinigkeit bewusst war. Sie waren sich auch beider Nationalitäten bewusst und verteidigten das nationale Prinzip vor allem in dem sprachlichen Rahmen. Die slowenische Sprache war ein Muss, das in die Schulen und in die Landesversammlung eingeführt werden sollte.

Die Zeitungsbeilage ist nicht sehr umfangreich, doch sie gibt ein Bild des unpolitischen Lebens auch außerhalb der Hauptstadt Kärntens. Unter den Inserenten findet man zahlreiche slowenische Namen und in der Palette verschiedener Annoncen auch Ortschaften, die zu dieser Zeit überwiegend slowenisch waren.